

44/4-5

ERZURUM

Halkevi Kültür Dergisi

İÇİNDEKİLER

İLK ÖĞRETİM DAVAMIZ

Reisicumhur: İSMET İNÖNÜ

On ikinci dil bayramında Reisicumhurumuzla
Başvekilimizin Türk Dil Kurumuna yazıları

Her şey yerli yerinde	Şiir	A. Hamdi Tanpınar
Erzurum Camileri		Murat Uraz
Sabah	Şiir	Naci Kalpakcıoğlu
(Türk destanından) münasebetiyle		M. U.
Atatürk	Şiir	N. S. E.
Hakikî şiirin bazı sırları		Niyazi Sabrı Ergül
Geçmiş ve gelecek yıllar	Şiir	N. S. E.
Emrah gibi	Şiir	Nazif Ben
Abdurrahim Şerif Beygu		Sitki Dursunoğlu
Rüya	Şiir	M. S. Onat
Tahtacılar		C. Server Eminoğlu
Aşıklar sazından	Şiir	Celâl Başer
Gezerim	Şiir	Rıza Ümit
Türkiyede Kızılayın doğuşu		Dr. Zeki Başar
Acı Hatıralar		İhsan Ünüvar
Söğüt Ağacı	Şiir	Turhan Yüce
Erzurum ile Kars'ın Osmanlı ülkesine katılışı....		M. F. Kızıroğlu
La Bruyere ve Karakterler		Fethi Ütkü
Yeşile Seyahat		Gündüz Akman
(Ayaklı Kütüphane)		Cemalettin Server Üstünbaşoğlu
Menküç ve vakfiyesi		M. U.
Köşedeki beyaz ev	Hikâye	Afif Yesari
Halk edebiyatından parçalar	
Aziziye	Şiir	Yusuf Özen

Halkevimizin iki yıllık çalışma raporu

Halkevimizin günlük çalışma programı

Haberler, Törenler ve İhtifaller, Halkevi ilânları, Teşekkür.

ERZURUM

Halkevi Kültür Dergisi

Yıl: 1

15 Birincikânun 1944

Sayı: 14-5

İLK ÖĞRETİM DÂVAMIZ

Yazan

Reisicumhur İNMET İNÖNÜ

Ankara: 7 - VIII - 1944

1943-44 yılının ilk öğretim devri sona erdi. İlk neticeleri aldım. Beş sınıflı, yapı tam teşkilli, şehir ve köylerdeki bütün okullarımızın beşinci sınıftan mezun verdikleri sayı 75.286 dir. Ders yılının başında bütün beşinci sınıfların toplamı 97.000 idi. Geçen ders yılında beşinci sınıflar toplamı 91.000 ve aldığımız mezun 67.300 idi. Bu sene için hafif bir terakki elde etmiş oluyoruz.

Birinci sınıflara giren kız ve erkek çocuklarımızın sayısı geçen sene 224.500 ve bu sene 247.000 idi. Dört beş seneden beri bu sayılarda dolayan ilk sınıf rakamlarıyla son senede aldığımız 75.000 karşılaştırılırsa, çocuğun beş senelik ilk öğretim devresinde % 65 ten fazla fire veriyoruz demektir. Bu fark korkunç bir şeydir. İlk öğretime verdiğimiz bütün emeklerin ve yaptığımız, yapacağımız bütün masrafların beyhude olmaması için, ilk önce büyük davanın bu cephesini, yani devam meselesini halletmek görüşüne vardık. Bu kanaatle iki senedir şehir şehir, köy köy ilk okullarda devam işini takip etmeğe çalışıyoruz.

Bu tahipler sayesinde daha iyi neticeler bekliyordum. Fakat evvelki sınıfların, yani bugünkü üçüncü, dördüncü sınıfların mevcudu yaklaşık olarak gelecek mezunların sayısını kararlaştırdığından büyük iyi neticeleri asıl gelecek iki seneden sonra alacağız diye teselli buluyorum.

Gerçek, bu sene üçüncü ve dördüncü sınıflara geçmiş olan çocuklarımızın sayısı hissolunur derecede artmıştır. Asıl rakamları sonbaharda toplayabileceğiz. Bu rakamlar üzerine, ayrıca tahlil yapmağa veya Maarif Velîli arkadaşımıza yaptırmaya çalışacağım.

Mezun sayısındaki az terakkinin sebeplerini nasıl anladığımı söylemeğe başlamadan evvel geçirdiğimiz dereceleri bir defa göz önüne koymak isterim. İstatistik şudur:

Dergimizin Basıldığı Erzurum Vilâyet Matbaasında, bir aralık işçi azlığı yüzünden dördüncü sayımız vak-tında çıkamamıştır. Bu defa beşinci sayı ile birlikte neşrediyoruz. Özür dileriz.

MUHABİR AZALAR:

Pasinler Halkevi : Muzaffer Ateş
Aşkale Halkevi : Mustafa Yılmaz
Örtülü Halkevi : Hüseyin Köycü
Azap Halkodası : Fazıl Başar
Köprüköy * : Halil Aksakal
Velibaba * : Mustafa Su

5039653
1944-1945/47

Ders yılı	Mezun sayısı
1929-30	17.894
1933-34	23.145
1937-38	45.759
1941-42	67.378
1943-44	75.286

17.000 den 75.000 e çıktı, hususiyle hocaların askere gittikleri, okul yapılarının güçlüğü ugradığı harp yıllarında daha yüksek tempo ile artış, sevinilecek bir şeydir. Fakat, ihtiyacımız ve vazifemiz, varmak istediğimiz hedefler göz önüne alınırsa, çok ızdırıp çeker ve teselli çaresi bulamayız. Bir milyona yakın çocuğumuz ilk okullardadır. Nazarı olarak bunun beşte biri olan 200,000 i mezun vermeli idik. Biz, tam teşkilattan 75.000 verdik. Ayrıca üç sınıflı eğitim okullarından da 50.000 kadar mezun aldık.

Karşısında bulunduğumuz zorluk, pasif direnmedir. İlk öğretimin kıymetini kendi anladığımız gibi ve kendi anladığımız ölçüde vatandaşa anlatamıyoruz. Daha fenası, vatandaşa anlatacak olan vazifelilere anlatamıyoruz.

"Kız çocukların hepsini göndermiyorlar; sonunu beklemeden okuldan alıyorlar. Çocuklar, köylünün iş zamanında ailelerine yardım ediyorlar. Fakir olanlar vaktinden evvel çalışmaya gidiyorlar. Vakti hali yerinde olanlar da bir iki sene okuduktan sonra öğrendiklerini kâfi görüyorlar" özürlerini ve izahlarını işitirim ve işittiğim her yerde bunları söyleyenleri şiddetle reddederim. "İlk öğretim; ilk öğretim! Bu iş milletin umumî hayatı ve seviyesiyle alakalı bir meseledir. Yüzlerce senede hallolunacak bir dâva, onbeş senede halledilemez. Bütün emekler boştur. Zaten ilk öğretimden evvel, ekonomik durumu düzeltip iyileştirmeli!" Bunlar da sözcüm ona aydın karasının özürleridir. Hususiyle bu çeşitlerden biri, memleketin bir köşesinde bir salâhiyet başında, hele bir vilâyet başında bulunursa, talihsizlik hakikî bir felâket olur. İhmalcı ve inanmamış bir valinin ilk öğretimde kusuranun farkına varıldıktan sonra da, iyileşmiş neticeyi ancak dört sene sonra alabilirsiniz. Bir senelik fena takip, fena zihniyyet hiç olmazsa, üç sene zararını uzatır.

İlk öğretimde devam meselesini, davanın bütün cephelerinden en başta geleni sayıyorum; ve müsbet neticeyi her şeyden evvel iş başında bulunan bütün vazife sahiplerinin, hususiyle valilerin, kaymakamların ve maarif müdürlerinin himmetinden bekliyorum.

Bütün vekâletlerin vilâyetlerde bulunan memurları, ilk öğretimde devam denilen bir meseleden haberdar olmalı ve temasta bulunduğu muhitte bir hayırlı telkin yapmak fırsatı eline geçerse, bundan istifade etmek için hazır olmalıdır. Ancak bu suretle devletin ruhuna yerleşmiş bir inanın ve bir ızdırabın yankısını vatanın bütün ruhlarına vermeğe muvaffak oluruz.

Yine bu suretle ilk öğretim için mütehasıs dairelerce takip olunan tedbirler, evvelden tahmin olunamayan cepheleriyle her hangi bir daireye temas ederse, hiç vakit kaybetmeden kolaylıklarla karşılanır. Hususiyle memleketin Adliye cihazının ilk öğretimi bir büyük millî dâva olarak anlamış ve kavramış olması çok feyizli bir tesir yapar.

Üzerinde ehemmiyetle durduğumuz bir büyük dâvanın en uzak köşedeki bir vatandaş üzerinde bile uyandırıcı bir tesir yapmaktan geri kalacağına inanmıyorum. Çocuğu okula göndermemenin veya devam ettirmemenin fenalıklarını ciddi olarak dinlemekle vatandaşın kanaatinde eyilik hâsıl olacağını çok görmüşümdür.

Hâlâsa, yukarda saydığım mugalatalı özürleri hiç bir suretle kabul etmiyoruz.

Dahiliye ve Maarif Vekilleri bu sene köy okulları hazırlığında iyi çalışmış olan valilerimizi memlekete bildirdiler. Memleketin yüce varlığı için bu kadar ehemmiyet verdiğimiz büyük dâvayı kavramakta ileri atılan bu arkadaşları takdir ederken yârekten sevinç duyuyorum. Deprem gibi elde olmayan felâketler sebebiyle olmaksızın, açıktan açığa geri kalmış olan valiliklerimizin memlekete bildirildiğini okurken de utancımından ne kadar ızdırıp çektiğimi anlatamam. Bu bahsi, bu senelik bu kadarla kesiyorum. Arkada kalan valiliklerimizin gelecek sene hepsinin ilerisine geçeceklerini hayal etmekten büyük zevk duyuyorum.

Valiler, kaymakamlar, maarif müdürleri, öğretmenler, müfettişler kendi bölgelerinin şehirde ve köyde bütün okullarını tanyacaklar; her sınıfının kız ve erkek bütün çocuklarının sayısını bilecekler; devamsızlık başlıyan bölgeleri, sene sonunu beklemeden evvel derhal farkedecekler; yangın söndürmeğe koşar gibi, hadise yerine gidecekler ve sene nihayeti büyük müsbet neticeyi alıncaya kadar helecan içinde bulunacaklar. Devamsızlık hastalığı ancak bu suretle tedavi olunur. Ve eğer arkadaşlarımız kendi sahalarındaki bu işle uğraşmak için; benim bulduğum kadar vakit ve heves ayırabilirlerse, biz devam meselesini yakın zamanda tamamıyla hallederiz.

Bunu hallettiğimiz zaman, memleketin ve milletin az zamanda o kadar farkı ilerlemesini sağlayacak ana tedbiri nasıl bulmuş olduğumuza kendimiz de şaşakalırız.

Bugünkü halinde, ilk öğretimin devamdan sonra gelen meselesi, okul binasıdır. Okullarımız gelen çocukları, hususiyle ilk sene gelenlerin aynı sayılarda devamını sığdıramıyacak kadar dardırlar.

Biz, köylerde okul binaları işini Enstitüler kanunu ile bir tertibe bağladık. Şehirlerde okul binaları meselesi de, hususi bir tertibe bağlanmak gereklidir. Alakalı dairelerin bunu yakın zamanda neticelendireceklerini umuyorum. Esas olan fikir, köylerde olduğu gibi, şehirlerde de, ilk okul binalarının vatandaş tarafından her vergiden ayrı bir mükellefiyet olarak mey-

dana getirilmesidir. İnsan olarak yaşamak için su ve hava gibi tabii şartlar arasında ilk öğretimi de görürsek, şehirlerin ilk okullarını yapmak için tedbirler ve ölçüler, kolaylaşır ve sadeleşir.

Bununla beraber, şehirlerde ilk okul binası eksikliği esas itibariyle ihtiyacın zihnimizde kemâle gelmemiş olmasının mahsulüdür. İlk okul çocuklarının çifte tedrisatlı okullara devam etmeğe mecbur olmaları kadar ağırlıma giden bir hadise söyleyemem. Son bir iki senedir, bu duygularımızın şehirlere yayılmak istidadı göstermesinden çok ferahlıyorum.

Bir taraftan kanunî tedbirler ve diğer taraftan anlayışımızdaki ilerleme ile şehirlerdeki okul binalarının tamamlanması, yakın zamanda sağlam esaslara dayanacaktır.

İlk öğretimin klâsik olan esas tedbiri, öğretmen unsurudur. Şehir ve kasabalarda öğretmen ihtiyacımız mesele halinden çıkmış gibidir. Yani, okul binası yaptıkça içine girecek öğretmenleri bulacağız. Bundan dolayı, kasabalar için daha çok yapı işinde ısrar ediyorum.

Şimdi köylerde ilk öğretimin devamından başka olan meselelerine geçiyorum.

Köy Enstitülerine altı senedir verdiğimiz heyecanlı emeklerin büyük ölçüde ilk verimini önümüzdeki sonbaharda alıyoruz. Her senebaşı binler sayısı ile öğretmen ve okul elde etmek hayalî ile senelerden beri çalıştık. Öyle zamanlar oldu ki, büyük sayıda okulların kurulacakları senelere kavuşmak müyesser olacak mı diye, dayanılmaz üzüntüler geçirdik. İşte nihayet büyük davanın hasat mevsimi geldi. Şimdi de, en ağır vazife yıllarının birincisini ve gelecek sene ikincisini geçirmeğe mecbur bulunuyoruz. Üç dört aylık kısa bir zamanda, çividen cama kadar, her şeyin dar ve pahalı zamanında biz, bin yedi yüz elli okulu bir çırpıda açabilecek miyiz? Gelecek yılın üç bin okulunu, yine dar zamanlarda, şimdiden hazırlamak lâzımdır.

Altı aydan beri bu işi takip ediyoruz. Çividen, camdan, çimentodan ve şu kadar misli pahalılıktan evvel çektiğimiz zorluk bölge bölge, yapmağa, yüreğinden inanmış adamlarla, inanmamış olanların farkından ileri geldi. Bir okulun açılması, yeni tertibe göre, bir öğretmen evinin ve beş sınıfa yetecek okulun yapılmasına ve öğretmenin tarlası ve esas âletlerinin tedarik edilmesine bağlıdır. Şimdi valiliklerimiz, bu ihtiyaçları temin ile meşguldürler. Öyle valiler ve kaymakamlar biliyorum ki, yeni okulları açmak için gece gündüz meşguldürler. Dahiliye ve Maarif Vekillerimizin acık takdirleri de bu gayretler üzerinedir. Her halde, okulların büyük bir kısmı vaktinde bitecek, az bir kısmı derslerin başlamasına mâni olmayacak kadar eksikli olacak. Pek az bir kısmı da, yapılmamış kalacak. Her yapılmamış okul için tenbel ve ihmalci, bana bir tomar özür hazırlayacaktır. Vereceğim cevabı, adları ve yerleri ile vatandaşlarımız da öğreneceklerdir. Bu sene, işi çok sert ve çok sık tutacağız ki, gelecek senenin üç bin okulunun yapı ve hazırlık işlerini şimdiden başlamanın akıllı ve faydalı bir şey olduğu iyice anlaşılacaktır. Herhalde, iki üç sene işi çok ciddi takip etmeğe mecburuz.

Bu suretle, bizim idore cihazımız ve anlayışımız senede üç bin ilk okulun açılmasını kolay ve tabii bir iş haline girdikten sonra, köyde ilk öğretimi sağlam tedbirlere bağlamış olduğumuza inanacağız.

Bu sayede ilk öğretim, on senede umumî, mecburî kayıtlarının tahakkuk etmiş feyizli, verimli çehresini elde edecektir. Her sene öğrenci sayısı 100-150 bine kadar artacak ve on sene sonra 2 milyonu geçecektir.

Köyler için ilk okulların üstünde üç senelik teknik karakterde okulların açılması da, kararlaştırılmıştır. Bu sene bölge bölge, yüzden fazla üst okul açabileceğimizi umuyoruz. Bu ayrı bir bahistir ki, ilk neticeler kendini gösterdikten sonra, daha tafsilâtlı bahsetmek sırası gelecektir.

Şimdi bu seneki hesaplama sonucu olarak bütün söylediklerimi hülâsa ediyorum:

1 — İlk okullarda devam meselesi mutlaka tedavi edilmek lâzımgelen büyük bir derttir. Vatandaşlardan dikkat ve ilgi ve bütün devlet memurlarından, hususiyle valiler, hâkimler ve bütün büyük memurlardan en büyük ilgi, takip, telkin ve yardım beklerim.

2 — Şehirlerde ilk okul binaları için hususî tedbirler, yeni kanunlar yolu ile alınacaktır. Onu beklemeden her bölge, mümkün olanı yapmalıdır.

3 — Köylerde büyük sayıda ilk okul açma devrinin ilk yılındayız. Bu yılın imtihanını yüz akiyle geçirmek, hepimizin büyük kaygımızdır. Son baharda vatandaşlara eyi haberler verebilmenin helecantı içindeyim. Gelecek sene için şimdiden hazırlanmak lâzımdır.

Vatandaşlarımız emin olsunlar ki, ilk öğretim davası üç beş ay sürecek saman alevi cinsinden heveslerle neticelenemez. Biz, senelerce sürecek en kuvvetli irade ve sebatla bir meseleyi takip edecek kabiliyette adamlar olduğumuzun imtihanını milletimize karşı ilk öğretim davasında göstereceğiz.

Türk milleti ilk öğretimde göz diktiğimiz amaca varduktan sonra büsbütün başka kudrette bir varlık olacaktır. İstihsalimiz, yani kazancımız bu sayede çok artacak; memleket yüksek bir teknik kabiliyet edinecek; büyük milletimizin yaradılıştaki kabiliyetleri içinde insanlığın bütün eyi vasıfları engin değerler alacaktır. Çok kuvvetli ve çok kıymetli bir millet olmanın çaresi, ilk öğretimin tamamlanması ile elde edilmeğe başlanır.

En evvel, Maarif vekilliği tarafından çıkarılmakta olan İlköğretim dergisinin 15 temmuz - 15 Ağustos - 1944 tarihli sayısı ile, sonra da diğer yayın vasıtaları ile neşredilen ve C. H. P. Genel Sekreterliği tarafından Parti ve Halkevleri mensuplarına yayımlanan Reiscumhurumuz ve Büyük Önderimizin yukarıdaki yazılarını biz de okuyucularımıza sunmakla, çok üstün önem taşıyan ilk öğretim davasındaki yüksek irşat ve iradeleri önünde hizmetlerimizi ifaya çalışıyoruz.

İBRAHİM NECMİ DİLMEN

TÜRK DİL KURUMU GENEL SEKRETERİ

ANKARA

Dil Bayramının bütün memlekette sevinçle kutlandığını görmekten bahtiyarlık duydum. Cumhuriyette başlıyan millî Devlet hayatı, kendi benliğini seven millet anlayışı, dil inkılâbiyle feyizli bir gelişmeye kavuşmuştur. Kültürümüzün Türk karakteriyle gelişmesinde dil inkılâbımızın engin tesirini her sene yeniden farkediyoruz. Dilimizin feyizlerini bütün dünyaya taşıyacak büyük sanatkarların yetişmesi ümidini geçen son yıllarda daha kuvvetli olarak edinmiş bulunuyoruz. Değerli yazarlarımızın sanatlarını güzel Türkçe ile canlandırmak için gösterdikleri içten özenme büyük geleceğin en sağlam hazırlayıcısıdır. Dil Kurumunun çalışmaları geçen sene içinde dahi pek kıymetli olmuştur. Türk sözlüğü, artık bir gerçektir. Bu sene içinde tamamlanacağına şüphemiz yoktur. Bunun gibi diğer kıymetli eserleri de teşekkürlerimle karşılamaktan zevk duyuyorum. Türkçe terimlerin ilerilemesi ve dal dal çabuk olarak bitirilmesi, ehemmiyet vererek üzerinde durduğum bir konudur. Bütün öğretim kurumlarımızın çalışkan ve hevesli yardımcıları sizin gayretinizle birleşince her alanda bilim terimleri gibi büyük bir meseleyi çözeceğimize güveniyoruz. Önümüzdeki senenin de çok verimli olacağına inanarak Dil Kurumuna sevgilerimi söylemek isterim.

İsmet İNÖNÜ

SAYIN İBRAHİM NECMİ DİLMEN

TÜRK DİL KURUMU GENEL SEKRETERİ

BURDUR SAYLAVI

ANKARA

On ikinci dil bayramımız münasebetile gönderdiğiniz telgrafı memnuniyetle aldım. Dil, milletlerin öz duygularını belirten, millî kültür birliğini yaratan ve o kültürü yayan en tesirli ifade vasıtasıdır. Yüz yıllarca millî olmıyan yollara saptırılmış olan bizim dilimiz de nihayet bundan on iki yıl önce kurulan Türk Dil Kurumu ile duygularımıza, varlığımıza ve birliğimize uygun bir hedefe çevrilmiş bulunmaktadır. Bu on iki yıl içinde Dil Kurumunun yapmış olduğu büyük hizmetlerle dilimiz karanlıktan çıkarak aydınlığa kavuşmuş ve bu aydın yolda az zamanda çok büyük bir mesafe almıştır. Dil Kurumunu bu kıymetli hizmetlerinden dolayı şahsen ve Cumhuriyet Hükümeti adına yürekten kutlar ve çalışmalarınızın daima başarılı ve hızlı olmasını dilerim.

BAŞVEKİL

Ş. SARAÇOĞLU

26-9-1944 Dil bayramı münasebetile Millî Şefimiz ve Reisicumhurumuzla sayın Başvekilimiz taraflarından (Türk Dil Kurumu) Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmene çekilen ve suretleri de Dil Kurumunca Halkevimize gönderilen telgrafları dergimizle de yukarıda neşrediyoruz.

Kurum çalışmalarının ve dil inkılâbının memnuniyet verici gelişmelerinin takdirle açıklandırılmış olması bakımından Reisicumhurumuzla Başvekilimizin yazıları tarihi birer vesika önem ve değerini de taşımaktadır.

Her şey yerli yerinde

Her şey yerli yerinde havzın başında servi
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan
Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi

Her şey yerli yerinde masa, sürahi, çardak
Serpilen aydınlıkta dalların arasından
Büyülenmiş bir ceylân gibi bakıyor zaman
Sessizlik dökülüyor bir yerde yaprak yaprak

Biliyorum gölgede senin uyuduğunu
Bir deniz mağarası kadar kuytu ve serin
Hatların aleminde yumulmuş kirpiklerin
Yüzünde bir tepessüm bu ağır öğle sonu

Belki rüyalarındır bu taze açmış güller
Bu yumuşak aydınlık dalların tepesinde
Bitmiyen aşk türküsü kumruların sesinde
Ruyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner

Her şey yerli yerinde, bir dolap uzaklarda
Azapta bir ruh gibi gıcırıyor durmadan
Gölgede büyülenmiş gibi bakıyor zaman
Kuru güz yaprakları uçuşuyor ruzgârda

A. HAMDİ TANPINAR

ERZURUM CAMİLERİ

Erzurumun Osmanlılara intikalinden evvel Selçukîler ve İlhânîler tarafından yapılmış dinî binalarından bugün; Çifte minare, Ahmediye, Yakutiye, Ulu cami, Tepsi minaresi (Saat kulesi), Kâbemescit bulunmaktadır. Bir kısmı cami ve bir kısmı da dârülhadis halinde olan ve mimarî kıymetleri üstün bulunan bu dinî binalar hak-

kında şimdiye kadar bazı yazılar neşredilmiş ve Erzurum tarihi üzerinde değerli tetkiklerde bulunmuş olan merhum Abdurrahim Şerif Beygü'da kitabında esaslı malûmat vermiş ve epeyce karanlık tarafları da aydınlatmıştır.

Biz burada Osmanlılar devresinde yaptırılmış olup bu gün mevcut bulunan (58) caminin bir kısmından tarihleri sırasile ve mücmel olarak bahsedeceğiz.

Ayas Paşa Camii: Erzurumda bugün Osmanlılar devrine ait bulunan camilerin en eskisi

Ayas Paşa camiidir. 1558 den 1561 yılına kadar Erzurumda vali bulunan Ayas Paşa; bu basit ve küçük camini Hicrî 966 senesinde yaptırmıştır. Büyük kapusunun üstünde çiçek işlemler ve çok eski minaresinin üzerinde de bir kaç çini parçası bulunmaktadır. Caminin üzerinde kitâbe yoktur.

Medreselerini Hicrî 1214 senesinde

Seyh zade Ömer efendi, Çeşmelerini de 1194 de Erzurum valilerinden İbrahim Hıfzı Paşa yeniden yaptırmıştır.

**

Lala Mustafa Paşa camii: İkinci Selimin Lalası Mustafa Paşa Erzurum'da vali bulunduğu sırada büyük Türk mimarı (Sinan) a bu camii yaptırmıştır. Caminin bir büyük kubbesi ve bunun etrafında dört tane tam ve dört te yarım küçük kubbesi vardır. Bu kubbeler sekiz sauhli dört sütun üzerine ve dışardan büyük kubbeyle bağlanmış kuvvetli çatmalara isti-

Sabah

I

Yükselmeğe başlar yerden ağaçlar,
Kimsesiz yollara dökülür ezan
Gölgeler saklanır izbe yerlere,
Bir fecir halinde gülümser zaman

Rüyalar soyunur mahmur gözlerden,
Ve renkler sevişir dal uçlarında.
Yavaşça "mesafe," girerken camdan
Küçülür yattığım bu eski oda.

II

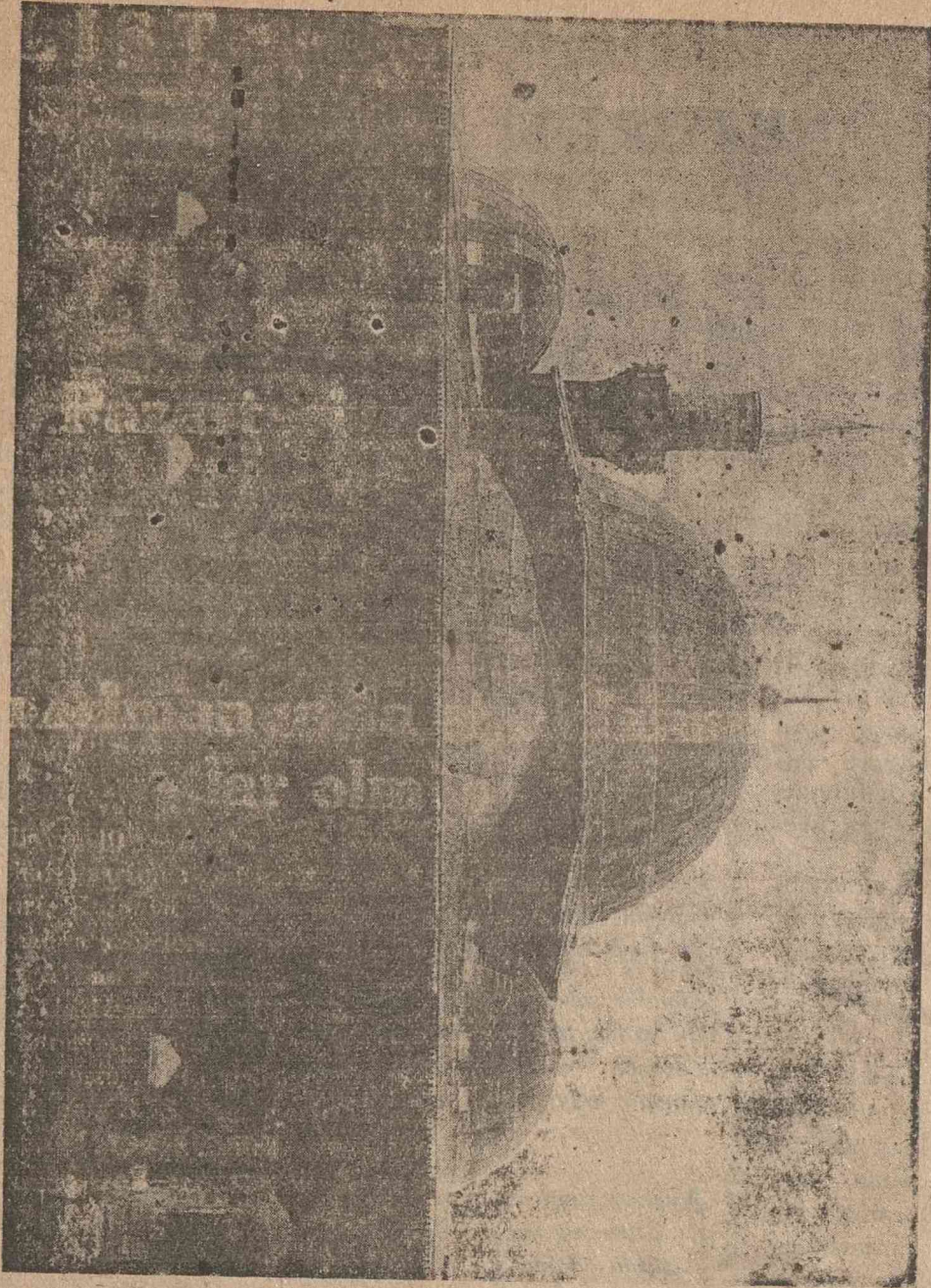
Atarken saatte zamanın kalbi
Açık pencereden ürkek aydınlık
Süzüldü odama bir hırsız gibi.

Gözsüz gördüklerim görünmez artık;
Bozuldu büyücüm bozuldu sihir
Verdiğin âlemi alırken ışık:

Tabiat gülümser, saadet erir...

Naci Kalpakçıoğlu

LALA MUSTAFA PAŞA CAMII

mad etmektedir. Kubbelerin hepsi tuğladır.

(Paşa mahtili) altı küçük taş direk üstündedir. Son cemaat yeri yekpare altı sütun üzerinde beş kubbelidir. Pencerelelerinin üzerine içeriden ve dışardan, yazılı çini levhalar konulmuştur.

Bu levhaların çoğu sonradan kırılmıştır. Pencerelelerinin üzerindeki yazılar meşhur hattat (Derviş Ali)nin'dir. Mihrap ve minberi basittir. Mihrabın sağındaki büyük sütunda küfi yazı ile (Lâ ilâha....) yazılıdır. Büyük kubbenin üzerinde dört tane ve karşılıklı:

(Kul külli ya'meû alâ şakiletihi)

yazılıdır. Taştan yapılmış olan minaresi kısa ve sâcedir. Şimale, Doğuya ve Batıya açılan üç kapısı vardır. Şimale açılan büyük kapının üzeri isulâk t taklidir. Bu kapının kilidinde bir ta-

miri gösteren altınla lakma şu yazılar vardır:

Etti Feyzullah efendi i'timam üzre tamam

Olda ol devletiye hak hazreti her dem mun

Lala Mustafa Paşa camii pencerelelerinin üstündeki çini üzerine yazılar

Ani Perviz zade hayrinnas avn-i
hak ile

Hayr-i hah-i din-i devlet tabi-i şer'i
mübin

Haliyen bünyad babin şimdi kufli
hıfz için

Eyledi termim iken tamirini muh-
kem metin

Ettüğü sây-i cemil asâr-i hayre tarihin

Yazdı Dâî etti ihya Lala Paşa ca-
miin 1106

Ahmediye Darülhadisinin minaresi

(Bu minare şimdi yıkılmıştır)

Merhum Nusret efendi; (Tarihçe
sinde, mihraptaki:

(Li mescidi eses alettekva)

ayetinin hicrî 915 yılında camiin yapıldığına tarih olduğunu söylüyorsa da (915) te Erzurum Osmanlıların eline geçmemiş olduğu gibi, Mustafa Paşa da hicrî (912) yılında doğmuştur. Bu camiin hicrî (970) senesinde (Lala Mustafa Paşa) nin Erzurum valiliği zamanında yapıldığını mihraptaki şu yazı göstermektedir:

Bunu bir secdegâh etti
ilâhî sen kabul eyle.

Sana el bağlasun dur-
sun gelen giden bu
mihraba.

Milâdî 1837 ve hicrî
1253 yılında Erzuruma
vali gönderilen Osman
Nuri Paşa Camiinin ya-
nında bir muvakkithane
yaptırmıştı. Bu muvak-
ithane şimdi yıkılmıştır.
Köse Ömer ağa tara-
findan esash tamir etti-
rilmiş olan medreseleri
sonradan yıkılmıştır. Bü-
yük kübbenin içini çe-
viren şerefenin demir
parmaklığı ile üzerinde-
ki (360) kandili Erzurum
valisi Mehmet Emin Pa-
şa yaptırmıştır.

Lala Mustafa Paşa
bu camiden başka bir
de hamam yaptırdıktan
sonra bunlara bazı arazi
ve binaların vakfedilmesi
için üçüncü Murada bir
mektup yazmıştı. Murat
(970) te verdiği ce-
vapta bazı kayıtlar ve
şartlar dermeyeran ederek
bunların satın alınmasını
bildirmiştir.

Dördüncü Murat zamamada Yeniçe-
rilerin çok vergi almasından halk sız-
lanmış ve (Murat) ta vergilerden çoğu-
nun kaldırıldığını gösteren bir ferman
göndermişti ki, bu ferman camiin son
camaat yerinin divarına yazılmıştır.

**

Boyçane camii: Erzurum valile-
rinden Mehmet Paşanın hicrî 974 yı-
lında yaptırdığı hamamın bir kısmı,
hicrî 1030 da (İlyas ağa) vakfı ile cami
haline getirilmişti.

Hamam olarak yapıldığını gösteren
kitâbe şudur:

(Ammere hâzel hamam il mahmiyeti
an il âfati vel beliyeti eyyami halife-
tüzzaman Sultan Süleyman han ibni
Selim han edâmellahu mülkehu Emin
Paşa yesserellahu' ma yürüdü ve yeşa
fiddünya vel ahire sene erbaa ve sebi-
ne ve tis'e mie.)

Cami haline getirildiğini gösteren
mihrap üstündeki kitabe şudur:

Sâi hayrat il vefat İlyas ağa
Bunu cami eyleyüp çekti emek
Pâde hazf-i harf-i Alile dedi
Paydar olsun binası haşredek

1030 Ali

(İlyas ağa) camii adı da verilmiş
olan bu camiin bulunduğu sokakta
evvelce boyacılar bulunduğu için
(Boyçane camii) denilmiş idi.

Camiye çevrilirken bir hamam kapı-
sının yerine mihrabı yapılmıştır. Cami
yapılan bölmesinin dört divar üstünde
bir kubbesi vardı. Şimdi motor dairesi
olarak kullanılan bu binanın içinde
kırık bir halde duran hamama ait
mermer kitabe son zamanlarda görül-
memiştir.

**

Murat Paşa camii: Hicrî 981 se-
nesinde (Kuyucu Murat Paşa) tarafın-
dan yaptırılmış olan bu cami İlhaniler
zamanında yaptırılmış olan (Ahmediye)
darülhadisine bitişiktir. (Ahmediye) nin

minaresi de bu camie (Müezzine) olarak
kullanılmıştır ki bu minare 1927 senesi-
nin Birinci Teşrin ayının sonlarında şid-
detli bir rüzgârda yıkılmıştır. Cami
sadedir. Yan divarları üzerine istinat
eden büyük bir kubbesi vardır. Son
cemaat yerinde altı direk üzerine ya-
pılmış beş küçük kubbesi vardır. Bun-
lar tuğladandır.

Camiin büyük kapısı üzerinde şu
yazılar vardır:

Selâmün aleyküm taptüm fedhulûha
halidine ammere hazel mescidişşerif ve
camiil münif fi eyyami saltanati

Kahraman il kurun ve hakan il
arap vel ucum verrum sultan Selim
bin Süleyman han hilâfeti hallede ilâ
ahiriddevran

Emirîl kebir Murat Paşa yesserella-
hu mayeşa fi tarih tekabbelellah anhu
ecirren bikabul fi sene ehadi semanine
ve tis'a mie 981

Camiin yanındaki mezarlıkta birkaç
eski Türk mezarı vardır. Murat Paşa
bu camiin arkasında bir de hamam
yaptırmıştır.

**

Kemhan camii: (Hacı Bünyat) adın-
da bir zatın hicrî 1014 de yaptırdığı bu
küçük camiin minaresi tahtadır. Mih-
rabının üzerinde şu yazı vardır:

Hacı Bünyat isteyüp kurb-i rıza
Sayile bu mescidi kıldı bina
Kasdı hayr-i külli tarih ola hem
Sayin anın ide makbul-u hüda
1014

Hicrî 1202 yılında (Kemhan zade
Ahmet ağa)nin bir tamirini gösteren
şu kitâbe de kapı divarındadır:

Hele ziybende tamir eyledi bu mescidi-
paki.

Hüda yaver ola Kemhan zade Ahmet
ağaya

Muammer eyleyüp dünyada hak öm-
rin füzun etsin

Anı ukbada hem idhal ede Firdevs-i
alâya

Uyur menkutile ihraç olursa Vehbiya
tarih
Safa-yi kalbile gel dahil ol bu beyt-i
vâlâya

1202

Son cemaat yerine bitişik ve yüzü
yola olan çeşmenin üzerindeki yazı
okunamayacak halde bozulmuş ise de,
bunu da yaptıranın (Mehmet ağa) oldu-
ğu yine bu yazıdan anlaşılabilir.
Yanındaki birkaç küçük odalı medre-
sesi şimdi yıkılmıştır.

**

Kırk Çeşme camii: (Cafer zade
Hacı Osman)ın yaptırdığı bu küçük
cami tahta minareli ve kubbesizdir.
Kapısında şu yazı bulunmaktadır:
Sahibul hayır Hacı Osmandır
Kurbet-i hakka talib-i medlul
Hasbeten lillâh eyledi cami
Ola dergâh-i hakta hayrı kabul
1022

Erzurum kadısı Mansurî zâde Mus-
tafa efendinin bu camii yanında yap-
tırdığı küçük medrese şimdi haraptır.

**

Caferiye camii: Erzurumda muka-
taacı Cafer bin Abubekirin hicrî (1055)
yılında yaptırdığı bu camii, Erzurumun
iyi camilerindedir, bir kubbelidir. İçer-
den kubbesinde (Kul külli ya'melü
alâ şakiletihî) yazılıdır.

Mihrabında şu yazılar vardır:
Ne hoş vaz oldu bu mihrab-u minber
Gören der şanına allahu ekber
Fertten istedim tarihin anın
Dedi tarihidir asâr-ı Cafer
1055

Bunun altında da şunlar yazılıdır:
Hamd-ü lillâh avn-i hakla bu makam
Oldu halâ secdegâh-ı has-u âm
Meskenin hak eylesun Darüsselâm
Her ki bu mihraba kilursa kıyam.

Minberinde de şu yazı vardır:
İlâhî cami-u mihrab-i minber

Yapıldı avnin ile oldu ahker
Sana ismarlayup verdi emanet
Bunun banisi âciz Hacı Cafer
Kemal-i fazlın ile öyle makbul
Edüp mamur anı hem kılma epter
İbadata gelenlerden ümidim
Kabul etsun diye allâh-u ekber
Dua edup okursa kim ki tarih
Muin olsun ana hak yevm-i mahşer
1057

Büyük kapının üstünde de şu kitâbe
bulunmaktadır:

Rebbena tekabbel minna hâzel cami
üşşerif velmünif bikabuli hasene bifaz-
lûkel emin ammere fi asri

Sultanül berreyñ ve hakanil bahreyñ
..... hadimül haremeyn işşerifeyn
essultan ibni sultan sultan

İbrahim min nesl-i Osman edâmel-
ellahussaltanati ilâ yevmil mizan ve
bena hasebellahü taleben

Limerdatihî ahkar minelhaç Cafer
bin Ebubekir mukataa-i hazine-i Erzu-
rum gufirellahu lehu

Velivalideyhi ve ecdadehu velmüs-
limin bihurmetihî cemil seyyidilmürse-
lin littarih tekabbele ileyhil celil anhu
bikabuli hasen. 1055

Camiin son cemaat yerinin önündeki
dört mezardan biri, camii yaptırın
(Hacı Cafer)indir. Mezar taşının üye-
rinde ölüm tarihi olarak (1071) yazılı-
dır.

Cafer efendinin bu camii ait bir
vakfiyesi müezzin yerinin duvarına
kazılmıştır. Ayrıca (1058) tarihli diğer
bir vakfiyesi daha vardır. Camiin ya-
nında yine (Cafer) efendi tarafından
yaptırılmış olan hamam, sonradan yı-
kılmıştır. Yerinden şimdi yol geçmek-
tedir.

(Devamı gelecek sayıda)

Marat URAZ

(Türk Destanından) Münasebetiyle

Epope şairimiz Halûk Nihat Pe-
peyi; 1940 da neşrettiği (Milli
Mücadele Destanı)nın ön sözünde:
(«Çanakkale» destanını çıkardığım za-
man üç destan çıkaracağımı vadetmiş-
tim. Bu son kitapla sözümü yerine ge-
tirmiş oluyorum. Fakat vazifem bitmiş
değildir. Şimdi işin en güç safhasına
girmiş bulunuyorum) ve:

(Bu kitaptan sonra beş on sene yeni
bir kitabım çıkmayacaktır. Fakat bu
sükût boş oturacağıma delâlet etmez.
Türk milletinin her milletten fazla bir
millî destana ihtiyacı ve hakkı vardır.)
demişidi.

Bundan sonraki sükûtunu boş geçir-
meyen şair, bu defa Anadolu'da Türk
Devletinin kuruluşundan işi ele almış
ve (Türk destanından) adlı yeni destan-
ını vücuda getirmeğe başlamıştır.

O, güzel yurdumuzun millî heyecan
ve gururunu duymuş ve bizde mürşit
geçinmek isteyenlerden bir takımının
işaret ettikleri ham ve yersiz ideallere
hiç iltifat etmemiştir.

**

Halûk Nihat Pepeyin; ilk eseri
olarak 1934 de neşrettiği (Türk destan-
ına giriş) ten başlayarak sıra ile; Çan-
akkale destanı, Mütareke, Milli müca-
dele destanı ve en son olarak başladığı
(Türk destanından) adlı eserine
doğru tasvir kudretinin gittikçe derin-
leştiği ve zengin kahramanlık menkı-

belerinin onda uyandırdığı heyecanlar
mısra halini aldıkça nazım ifadesinin
de olgunlaştığı görülmektedir.

Bugün için tereddütsüz olarak bizde
en muvaffakiyetli Epope şairi diyebi-
leceğimiz Halûk Nihat Pepeyin; şiir-
lerinde gönül dâvaları yer almamıştır.
Esasen destan şairi, milletinin yüksek
karakterine ve tarihini dolduran kah-
ramanlıklarına ve ananelerine aşiktir.
Bu aşk ve imanın uyandırdığı heye-
canla ancak destan yazılabilir.

Namık Kemal vatan hasretini çek-
tiği günlerde, sadık âşıklarını gurbet
elemlerinden ayırmadığı için vatani bir
(Bi vefa nazendei tannaz) olarak tasvir
etmiş ve şöyle demişti:

Vatan bir bivefa nazendei tanneze dönmüş kim
Ayırmaz sadıkanı aşkıni alamı gurbetten

Bizim epope şairimiz ise; nazende
vatanın kucagında yaşamış ve yalnız
ona duyduğu ulvî aşk ve hayranlıkla
destanlarını yazmağa başlamıştır.

Şair; Divan edebiyatındanberi git-
tikçe bayatlaşan; gül, bülbül ve aşk
terennümlerine, yeni hazırlamakta ol-
duğu destanında şöyle bir çırpıda do-
kunarak;

Bülbül düşündü durdu yıllardır aynı
şarkı
Yıllardır türkülerim güle ve aşka dair
Bıktım bestelemekten arganunumda
aşkı,
Bir başka ses vermeli sazım, diyordu
şair

* *

Yeşil bir kan damarı sızdı kuru dallardan
Bir senfoni halinde kuşlar, sazlar ormanda
Gönüller daha coşkun daha hoş masaldan
Dört iklim ruzgârları beste olmuş ummanda.

Şimdi, (Türk destanından) bazı parçalarına temas edelim:

Selçukîlerin ölkesinde yerleşen Osmanlı beyliklerinin yurdundan bahsile:

Öyle bir yurttayız ki çalgıcıları ruzgâr,
Hep şafak kızılığı yüzüyor sularında.
Bülbüllerin yuvası dört mevsiminde bahar

Her gün yeni bir fethin sesi borularında,

Diyor ve Şeyh Edebali tarafından tabir edilen Osmanın rüyasına da şöyle işaret ediyor:

Dalınca kucağından çıkan bir ulu ağaç,
Şahlanarak yayılır göklere sağlı sollu...
Altında nokta kadar göl, deniz, nehir,
yamaç,
Okyanuslardan geniş ve yüz binlerce kollar.

* *

Darısı dost başına, rüyası Osman beyin
Tarihe göre masal, belki aşk hümmasıdır..

Hey ağalar, gaziler! destanımı dinleyin!
Bu rüya bir cihangir ruhan şahlanmasıdır

Fakat kurulmaya başlıyan Devlet yuvasının yanbaşıında ihtiyarlamış bir baykuş var!.. O, burada büyümek isteyenleri yutmak ihtirasındadır... Bu yuvayı kuran bir avuç yiğit bu Bizans baykuşuna yem olamazdı. Bunun için idi ki mücadele başladı. Bu mücadeleyi Halûk Nihat Pepeyi şöyle anlatıyor:

Çalındı nakkare çözüldü sancak
Dört yandan koşarak geldi gaziler
Kıyamet dolusu er sancak sancak,
Kırklar, euliyalar serden geçtiler

* *

Yirmi bin atlısı var Gazi Abdurrahmanın
Dizmiş yayalarını Akca Koca peşinde,
(Hünkârım!) der gaziler (İşte oldu fermanın!)

Yürüdü yer taşımaz atlı cenkçi piyade

* *

Toprak taşıyamazsa kaçsın ayaklarından

Her şafaktan başka gök denizleri isterler

Bu gaziler, yiğitler alev bayraklarından,
Fatihlerin rüyası; altın şehri isterler.

Artık savaşlar ve zaferler birbirini takibediyor. Rumeliye geçen birkaç kahraman ölkelere hakim oluyor ve nihayet Kosova harbi oluyor:

Aşınca Marmarayı tulumdan birkaç salla

Aynasına yazıldı Rumellerinin bahtı
Şimşekleri şaşkırtan dolu dizgin dört nalla,

Zelzeleye tutulur köhne Bizansın tahtı!.

* *

Kosova meydanını dolduruyor haçlılar
Papalar efsunlamış ihtiyar Avrupayı,
Ova düşmanla dolu ta boğazına kadar
Ve karşıda gözü pek beş on bin ka-badayı

* *

Atılın şehbazlarım bugün gayret günüdür

Çalın kılıncınızı koman düşmanı sakın
Ya gazilik rütbesi, yahut cennet günüdür

Taliini döndürün! artık ihtiyar çarhını!

Biz İstanbulu şiir menşurundan belli başlı aksetmiş olarak;

Bir gevheri yekpare iki bahr arasında
Hürşidi oihantap ile tartılsa sezadır.

Diyen Nedimin renkli ve zarif tas-

virleri arasında görmekte beraber, Tevfik Fikretin ve Hamdullah Suphi Tanrıöverin İstipdat devrine ait sisli tablolarında da gördük ve Emin Bülenin (Hisarlara karşı) şiirinde Türklerin İstanbul surlarındaki kahramanlık hatıraları gözlerimizin önünde canlandı.

Halûk Nihat Pepeyi de ise güzel İstanbul şiir damlaları halinde destanda yer almaktadır.

İstanbulun en karakteristik silüetini vücuda getiren minareleriyle kubbeleri için şimdiye kadar birkaç şairimiz şöyle demişti:

Nedim:

Camilerinin her biri bir gühi tecelli
Ebruyi melek andaki mihrabı duadır

Hamdullah Suphi Tanrıöver :

Durur cevamin üstünde saye nakus
Ezanlarında olur aynı gölgeler mahsus

Tevfik Fikret :

Ey kubbeler ey şanlı mebanii münacat
Ey doğruluğun mahmûli ezkârı minarat

Halûk Nihat Pepeyi ise;

Semayı dolduruyor Bizansın tepeleri
Şafaktan önce doğar yaldızlı kubbeleri

Demekle bilhassa ikinci misra'da yepyeni ve esrarlı bir tablo göstermiştir.

Ve sonra yine Nedimin:

Sürmeli gözlü, güzel yüzlü gazalan anda
Zer kemerli, belî hançerli civanan anda

Ve:

Hep halkın etvari pesendide ve makbul
Derler ki biraz diberi bi mihrü vefadır

Dediği İstanbulda Halûk Nihat Pepeyi Bizans mamulâtı vefasız Rum fetanlarını şöyle canlandırıyor:

Görmeyen derde düşer, görenlere yar olmaz

(Ment) kokulu kızları solmaz, ihtiyar olmaz

Şimdi Bizans şiirini tam olarak okuyalım!

Bir beldeki İstanbul göğe yakın başı var
Balutların üstünde tarihle bir yaşı var.
Dünyalar asırlarca çekmiş onun yasını
Kaç fatihin ömrünce süslemiş rüyasını

Bizans yedi tepede göğe uzanan bir el,
Bu şehir tanrıların hoşuna giden güzel,
Semayı dolduruyor Bizansın tepe eri
Şafaktan önce doğar yaldızlı kubbeleri,
Balutlarında beyaz kalyonlar gibi ge-

zer
Melek yüzlü, kalender, orğ sesli güvercinler.

Her dalda top topbahar sade renk, sade hayal

İstanbul aşıkların ruhunu saran bir şal
Tunalaşan göl olur coşdukca bogaz içi
Ve kıskanc çamlıca da bu güzelliğe bekci

İstanbul bir şarkıdır, kanat verir şaire
Beste olur, okunur, benzer bir dalğın lire!

Görmeyen derde düşer görenlere yar olmaz
(Ment) kokulu kızları solmaz, ihtiyar olmaz

Şarkıdır, erganundur, yıldızdır bir dal çiçek
Bizansın güzelliği Bizansı öldürecek

İkinci Mehmedin orduları (Tunalaşan bir devlet) in merkezi olacak Altın şehri aramağa başlıyor:

Yıl bin dört yüz elli üç mevsimi goncaların

Yeşil şalını geymiş yollar boylu boyunca

Perdesi dalga dalga bu yaz gecelerinin
Bir koşu kısrakının yelesi gibi tunca

Merkezini arıyor Tunalaşan bir devlet
Demirden kuşak gibi, ko surları uzansın
Bin dört yüz elli üç bahar ayları evet
Ömrünün son baharı olacaktır Bizansın

Münadiler seslendi; vakt erişti sefer var!
Yüz çavuş çıktı yola fermanları elinde
Ruzgârlaştı al yeşil dalga dalga bay-

Tuna yalılarında, bütün urum elinde

Cebeciler, topçular, sipahî ağaları
Mahşerden galebelik yüz eyalet her kesim

Hiç hesaba sığar mı denizin dalgaları
Toplandı Edirneye köşe bucak dört iklim

Altmış bin serden geçti dal kılıç ne de-
sem az

Bey, paşa, molla, vezir gemiler pupa
yelken

Göğdeki yıldızlardan daha fazla. sayıl-
maz

Fatih Sultan Mehmettir bu sefer karşı
gelen

Hepsinde gururu var ölmeği bilenlerin
Bunu kim duyabildi, kaç tarih, hangi
yürek?

Tanrım bu ölmezleri azıcık övmek için
Sesim boru olmalı, tunçtan bir göğüs
gerek

Şimdi, varlığı tarumar olmuş, felce
uğramış Bizansın, bu kudretli kütle

karşısında Ayasofyadaki yalvarışlarına
bakalım:

Benzemiyor gazebini Aşilin öfkesine
Sana ne yaptı Tanrım Hıristiyan çocukların

Kubben sagırlaşırken orgumuzun sesine
Çatımızı deliyor tekbiri ufukların

Sesi iştiliyor tunç ayaklı kederin
Agaçlar büyümüyor, dualarımız siyah.
Böylece kemendine boyun verdik kade-
rin

Tanrım açacak mıdır, gelecek midir sa-
bah?

Bulutlar kabarıyor dökülen yaşımızdan
Leylek yuvadan uçmuş, yıldız kubbe-
den ayrı

Kara haberle/geçer ruzgârlar başımız-
dan

Saata sabahları vurduramadık gayrı

Henüz buraya kadar yazılmış olan
destan, ikmal edilince şüphe yok ki
edebivatımız bu nev'in en kıymetli bir
eserini kazanmış olacaktır.

M. U.

ATATÜRK

—Oğlum Teoman'a—

Türküm! diye çocuğum kabarsın koltukların;
Türkü kimse yenemez hiç bir gün, hiç bir yarın!
Yurdun en güzel yurttur; cennet de derler ona;
Bilgini, gerekirse canını da ver, ona!
Dinle anlatacağım Türkün «esatir» ini;
Anlatacağım dinle, sana Türkün birini:

Tarih ki, zamandır o... okurken bu zamanı
—Sultan, saltanat varmış, bilmem ben bu zamanı.—
Görürüz ki, ne kadar, ne kadar daralmışız;
Düşmanlar saldırmışlar, biz çaresiz kalmışız...
Bu sıkıntıyla millet doğurmuş Atatürkü;
— Sonrasını bilirim. — O da kartardı Türkü!

İnkılâp, hep inkılâp!... Yurt kuruldu yeniden,
Ölmüş sayılan Türklük hayat buldu yeniden!
Ezeli tarihimiz ebediyete erdi,
Yüksekti Sancığımız, daha yükseliverdi.
Yine millet kılıçtı yurdun her savaşında;
Denizinde, göğünde, dağında ve taşında!

Bu kılıncı tutan el, Atatürk'tü, çocuğum!
Onu bir görmeliydin ne büyüktü, çocuğum!
Gök: onun gözleriydi; enginler: bakışları,
Duruşa andırırdı muhteşem bir diyarı...
Ufkunda kara bulut toplanmadı bir kere;
Güneşe emretseydi gökten inerdi yere.

Yepyeni bir kâinat koşardı ardısıra;
İlâhlar, ilâheler... hep vardı ardısıra...
Ne baştı bilsen o baş! ne heykeldi o duruş!
Ona sevgi taşırdı akan su ve uçan kuş.
Yıldızlar, yıldırımlar gezerdi ellerinde;
Güneşe emretseydi mihlanırdı yerinde!

Şimdi biz, onun, yalnız izinde yürüyoruz;
Bu iz, ne kadar aydın bir yolmuş, görüyoruz.
Görüyoruz, görüyor... Görecsğiz elbette!
Atamızın yolu bu!... bu yol kalmaz gurbette...
Bu en şerefli yol ki, bütün şanlı doludur;
Bu yol ki, nice nice kehkeşanla doludur!

İlkhanun 1938

Niyazi Sabri Ergül

Hakikî şiirin bazı sırları

— Bir arkadaşına mektub —

..... Sana şimdi gâh söyleyeceğim ve gâh kulağına üfleyeceğim sözler, on beş yıllık bir şiir ömrünün bana verdiği kanaat ve derslerden ibarettir. Bunları, hissinden ziyade şuuruna hitap ediyorum:

Şiir demir dögmekten, tarla sürmekten daha güçtür: eğer şiir yapmak istersen. Şiir kolaydır: eğer şiiri bozmak istersen!

Sana herkes gibi ve klişe haline gelen «Şair olma!» öğüdünü vermiyeceğim. Çünkü maneviyat hazinesinin kapısı, yalnız şiir denilen anahtarla tam açılabilir. O maneviyat ki, bir milletin baş dayanağıdır.

Ben şiiri severim: Yukarda işaret olunan hasletlerinden başka en içli rebâp tellerinin veremeyeceği bir musiki de şiirin kelimeleri arasından -Tipki bal gibi- sızar. Şiiri sevmem: Çünkü o, kendisini herkese aynı derecede sevdirememiştir. Sırf lüzumsuz tevazuu yüzünden.

Genç meslektaşım, Sana bir şey söyleyeyim mi?: Sakın, sakın vezne ve kafiye ihanet etme! sonra şiirin sırrı incinir. Kulağına şiirin sırlarından mühim birisini daha üfleyeyim mi?: Sen mevzuu arama! o, seni bulsun. Zaten şiirde mevzuun da fikir gibi yeri azdır; yok değil.

Kendi kendinin münekkidi ol. Çünkü bizde tam münekkit yoktur. Bu gidişle ömrümüz böyle bir süzekeçi ve miyârı görmeyeceğe benzer.

Şiir, kültür tarlalarında yetişebilecek en iyi çiçektir. Ara sıra çapalamayı, sık sık sulamayı unutma!

On beş yıllık kısa bir şiir ömrünün uğraşmaları hep «Müstakbel Türk şiiri» için oldu. Buna dair epeyce

şeyler yazdım. Görüp okumamış olabilirsiniz. Sana bunların bibliografyasını verecek değilim. Hakiki meslekten olduğun zaman ya sen onları veya onlar seni bulacaktır.

Tekrarlarım ki, şiirin demir dögmek-

ten, tarla sürmekten güç olduğunu unutma; halk edebiyatını iyi tetkik et; duygunu içinde, içini kalbinde, kalbini halk edebiyatında besle ki, saf ve bize yarar şiiri bulabilesin !!.

Sana edindiğim bir kanaati daha söyleyeyim: Garpten bir şey umma. Kültürünü ve tekniğini tal; çünkü, bilhassa kültürün şarkı, garbı yoktur. Fakat içliliğini, öznlüğünü, milliliğini yalnız ve yalnız kendi halkiyatında ara ve soysuz düşüncelere yor verme.

Bir ömür bölümü kadar evvel Erzurum ortaokul sıralarında idik. Türkçe hocamız Sıtkı Bey (Sıtkı Durunoğlu) «Kelime seçmek» diye bazı şeylerden bahsetmişti. Dilimizin selâmetine ve yazacaklarımızın, söyleyeceklerimizimizin tutunmasına bir rehber telâkki ettiğim bu iki kelimelik fikir, bilhassa yazı hayatımca düsturum oldu. İlk olarak Süleyman Nazifin keşfi olan bu düsturdan - Üstadın riayet etmediği sadeliği elde etmeğe çalışarak - sen de ayrılma.

Arkadaşım; (Bunları) yapamayacağını anladığın gün, şiire askerce bir selâm vererek soldan geri dön; fakat (Onu) kalbinden asla çıkarma!

Mevzuun yüklülüğüne nazaran pek uzun olmayan bu sözleri hülâsa etmek icabederse «Bir şiir beyannamesi» halinde maddelerini aşağıya sıralıyorum:

1 — Kelime seçmek; ahenk ve kullanış bakımından seçilecek bu kelimelerde sadelikle beraber bir nevi hayatîyet ve asâlet aramak.

2 — Mükemmel halk edebiyatı ile mükemmel münevver edebiyatını mezcetmek ve bunda muhakkak bir irtifa gözetmek,

3 — Duygu ve düşünceyi (Fikri demiyorum) teksif etmek lâzımdır.

Ey genç meslektaş, bu üç formüle göre yoğuracağın şiir hamuruna maya olarak lirizm ve samimiyeti ve biraz da felsefe katmaya çalış ki, bu hamur iyi gelsin ve bizde münekkit olmadığını kabul ederek kendi kendinin münekkidi ol ki, bu şiir hamurunun ekmeği daha pişkin çıksın.

Niyazi Sabri Ergül

Geçmiş ve gelecek yıllar

Yıllar geçti, gitti birer sır gibi;
Kimi bir an, kimi bir asır gibi..
Her yüzde ayrı bir iz bıraktılar;
Ama, tarihime şanla aktılar.

**

Yıllar karşımızda aç devler gibi,
Onlar da gelecek alevler gibi!
Ömrümüzde birer an olacaklar;
Ama, tarihime şan olacaklar!

1941

N. S. F.

Emrah gibi

Dün gece uğradım gönül evine
Dedim yalnız mısın, söyledi: Yoh.. Yoh..
Düşenler sevdanın hâr alevine
Dedim kurtulur mu, söyledi: Yoh.. Yoh..

* * *

Dedim gözümdeki, dedi yaşındır.
Dedim dertten derde, dedi başındır.
Dedim bu kırk nedir, dedi yaşındır;
Dedim kaç yıl daha, söyledi: Yoh.. Yoh..

* * *

Dedim benim bahtım, dedi yollarda.
Dedim güler miyim, dedi mezarda.
Dedim bu kışın mı, dedi baharda;
Dedim acıyanlar, söyledi: Yoh.. Yoh..

* * *

Dedim (Erzurum) ne, dedi gurbettir,
Dedim işin gücün, dedi hasrettir.
Dedim bir (Nazif) var, dedi bir derttir;
Dedim tükenir mi, söyledi: Yoh.. Yoh..

NAZİF BEN

Abdurrahim Şerif Beygu

İhtiyar yaşadı, genç öldü.. Onu eskiden ve yakından tanıyan dostları bilirler ki; o, çocuk denecek yaşta da, sırtında hafif kanburu, alnında çizgi çizgi çile izleri taşırdı: İdadiden itibaren onu bir de tarih merakı sarınca, beşerin bu en eski ilmüle sanki kola yürümek için - Biraz da kendi isteğiyle - ihtiyar görünmeğe başlamış, o geçkin ilimle bu genç adam, zaman hususunda da birbirlerini ayarlamak ister gibi olmuşlardı..

Halbu ki, Beyguyu ecel henüz ellisine varır varmaz sırt üstü yere vurdu. ve geride yapılacak işlerini yüz üstü bıraktırdı.. Çocukları tahsillerini bitirmediler ve «Erzurum tarihi» birinci cilt halinde kaldı.

Beygunun ölümü ile hakikî bir cemiyet ziyat karşısındayız. Anadolu Türk tarihinin en bakir ve karanlık safhasını onun «Ahlat kitabeleri» le tanıdık. Taşın ve yazının (Yazıt) Kekeme dilini, günlerce mihnetli kağni yollarını aşarak, ev diye oyuklarda yatarak, çok kerre ekmeğine katık bulamıyarak o çözdü. Büyük müsteşrikler tarafından takdir edilen eser, yarıncı Anadolu tarihçisinin en kuvvetli mehazidir.

Bizzat tarih olan Erzurumu, eski salnamelerin birkaç satırlık mülâhazası ile Nusret efendi merhumun «Tarihçi

Erzurum» undaki darlıktan o kurtardı. Ecel, zamansız kıymasaydı, son devirlerin Erzurumu, ikinci cilt «Erzurum tarihi» nde tam bir mâna halinde çıkacaktı.

Yaptığı işin azametini ezeli tevazuile gölgeliyen Abdurrahim, cidden bir değerdi. Onun kıymetini yarımın insanı daha çok anlayacak..

* * *

Ona ait en eski hatıram, «İdadi» nin ilk sınıflarından başlar. «Beygu» nun tarihî ve coğrafi adlara karşı vefalı bir hafızası vardı. Birkaç muzip arkadaş, onu teneffüs saatlerinde mektep bahçesinin bir köşesinde sıkıştırır, bir nefeste birkaç Çin şehrini sayamazsa cezalandıracağımızı söyleyerek tehdit ederdik. Merhum gülererek saymaya

başlar, ikmal edemeyince sırtını biraz daha kanburlaştırarak aramızdan ka-
çardı..

Balkan harbinin facialı neticesile
birinci umumî harbin uğursuz başlan-
gıcı arasında ikimiz bir müessesede
birleşmiştik. «Albayrak» Mâtbaasında
ben idare memuru olmuştum, o müret-
tip.. Yemekleri bir arada yer, evleri-
mize birlikte döner, o zamanki Erzu-
rumun ilk açılan sinemasına haftada
iki gece beraberce giderdik. Ziya
Gökâlpın henüz başlayan Türkçülüğü
ikimizin de can evimize yerleşmişti.
Dumanı burnunda milliyetçi idik. Hele
onun bu hususta kat'iyen müsamahası
yoktu. Hiç unutmam: Yine bir gece
sinemaya gitmiştik «Viyana muhasarası»
gösteriliyordu. Filmde, ya bilgisizlikten,
yahut ta kasitten gelen sakatlıklar ve
hattâ töhmetler vardı. Sinirlendik ve
birbirimizle dertleştik. Filmin menine
o anda çocuk kudretimizin yetmeyece-
ğine inandığımız, Fakat ne olursa hissi
millimizi tatmin yolunda bir şey de
yapmak istediğimiz için protesto maka-
mında sinema binasını terketmeği ve
meseleyi icabeden makamların ittilatına
ulaştırmayı kararlaştırdık. Neticede
filmin gösterilmemesi emri Vilâyet Ma-
kamından Ermeni sinemasının komiteci
patronuna tebliğ edildiği zaman duy-
duğumuz şahsî ve millî gururun ölçü-
sünü halâ tayin edemem.

**

Hicrette birbirimizi kaybettik. O,
yıllar sonra Erzuruma döndüğü zaman
bir ilk mektep hocası idi. Kayseri ve
Konya köylerinden dönüyordu. Esasen

Devlet makinesinin çarhını teşkil eden
ağır işlerini severdi: müretteplik gibi,
müverrihlik gibi, hocalık gibi... Biraz
da ecel onu, ellinci yılının başında bu
mesleklerin sinsi hiyanetile yakaladı.
Evrak hazinelerinin tozlu havasında,
bazan bir simitle geçinerek ve talik
kırmayı vesikada geçmiş asırların ka-
ranlık bir köşesini yakalamaktan mü-
tevellit derunî hazza ererken uzviye-
tinden harcadığı enerjinin farkında
bile olmuyordu.

Kendi havası, kendi usaresi içinde
kendi kendini yetiştirmenin en güzel
örneği Abdurrahimdi. Kendini köy
hocalığından liyakatli bir Lise öğret-
meni haline getiren Beyguya başkası-
nın verdiği ile onun bize verdiği kı-
yaslanamaz bile.. Halbu ki, biz ona
- Hayatında olduğu gibi - ölümünde de
ne verebiliriz?.. Birkaç kelimelik pel-
tek teessür ifadesile, iki damla riyalı
göz yaşımı mı?.. Zavallı Beygu, bilirdi ki,
ve şimdi de ruhan vakıftır ki; cemiyet-
lerde de, ferlerde de vefasızlık asıl ol-
duğuna göre onu da unutacağımız gün-
ler çok yakındır. Ne yapalım beşerî
mayamız bu.. Dostluğumuzun divarları
çökünce, menfaatlarımızın ufukları ka-
rarınca bağlılığımızdan bir karaltı ve
bir gölge bile kıpırdamaz oluyor.
Hasbîlik; kamusların içinde bir mü-
rekkep çizgisi halinde sırtıyor..

Abdurrahim, hayırlı işler yaparak
öldü. Ruhanî ve Samedanî zevk içinde
yatsın, nûr içinde yatsın.

Sıtkı DURSUNOĞLU

Rüya

Mazette: Gölpın'ın

*Neden bilmem dün gece erken gelip odama
Alnımı dayayarak pencerede bir cama*

*Zaman zaman canlanan bir hayal bek edim;
Maziyi parça parça birbirine ekledim.*

*İçimde bir burkulma ve kalbimde bir bere,
Yaklaştı gözlerime hayal birdenbire:*

*Eli elim'e değdi, gözlerime gözleri,
Parçalanmış bir kalbin sitemiydi sözleri.*

*İlk bir tebessümle uzun uzun bakarak,
Necf oyma bir taşı yüzüme fırlatarak:*

*— Al dedi bu senindir: en son hediye sana;
Rüyalarım da bile artık görünme bana.*

*Bir anda yanan ılık sönüp gitti odamdan,
Yavaş yavaş başımı kaldırdım soğuk camdan.*

*Elimi yumruk yapıp vurdum buğulu cama,
Kırılmış bir fağfurdan sesler doldu odama.*

*Almıştım bir lâhzada yüzüme attığını,
Almıştım (Al senindir:) diye fırlattığını.*

*Hiç haberim olmamış avcuma sızan kandan;
Uzun uzun yürümüş, düşünmüşüm bir yandan.*

*Nihayet yavaş yavaş kurtularak geceden
Çıplak dağlar üstünde aydınlığı buldum ben.*

*Bir de baktım elimde bir avuç kan ve bir taş,
Ve soğuk yanığıma damlamada bir kaç yaş.*

*Baktım hediyesine boğazında hıçkırık;
Bu bir nefes kalp idi bir kaç yerinden kırık.*

6 Nisan 1944 Erzurum

M. S. Onat

TAHTACILAR

Âyîn ve Adetleri

“ Hüseyin „ in torunu “ Cafer Sadık „ in kurduğu Caferî mezhebine, (Beşinci mezheb) e gûyâ mensup görünen ve «Tahtacı» nâm ile anılmakta olan «Kızılbaşlar», aslen Türk oldukları halde, başlarındaki «Şeyh» geçinen tufeylilerin yanlış ve câhilâne telkinlerine kapılarak nesillerinin «İmam Cafer Sadık» tan ve «İmam Ali» den geldiğini iddia ederler ve başlarındaki adamların da mutlaka «Seyyid» olduğuna inanırlar. Tıpkı acemlerin imam olmak için masumiyeti şart koştukları ve bundan dolayı da «Seyyid» veya «Şerif» olmayanın arkasında namaz kılmadıkları gibi bunlar da Peygamber evladı olmaya şeyhlik hakkı vermezler.

Kendilerinden saymadıklarına, «Karabaş, ağzı kara, yezîdî» ve «Ham ervah» gibi isimler takmışlardır. «Sivri külahlı, taçlı, üsküdarlı, hacı emirler, ve çaylaklar» gibi kolları vardır, her kol, kendi şeyhleri tarafından idare edilir.

Tahtacılarından bir genç evlendikten sonra ayrıca evli bir başka genci de kendisine «Müşahip» intihap etmesi şarttır ki buna «Aşıklı» derler. Şeyh tarafından bu gence, bir kurban tığlaması (kesmesi) emrolunur. kurban hazırlanır, ve «Nezredilir».

Yahudilerde «Haham başı»nın kesmediği et, yenilmediği gibi, Tahtacılar

arasında da «Seyyid» veya şeyhin okumadığı kurban «Nezr» edilmez. «Kabiliye» mahiyetinde yapılan bir dua benzerinden sonra «Yed-i - Beyzâ'i Mesîh»i tanziren «Nezr» sahiplerinin arkalarının sıvazlanması ve buna karşılık şeyhin önünde boyun kesilerek iki omuzundan ve avuç içinden öpülmek sûretile bu merasim sona erer.

«Nasib almak» isteyen gençler, «Rehber» delâletile şeyhin önünde, dizi dibine secde ederek ve niyazlarını para bırakmak, postun altına sırlamak sûretile yaparlar.

Kendi aralarındaki sazlı, sözlü ve «Nefes» li oyunları, bir nevi danstır. Erkek istediği kadını dansa davet edebilir ve bu davet kadın tarafından reddedilmez.

Tahtacıların gûya rûhanî telâkki ettikleri en büyük bayramları da, Muharrem'in onuncu günü yapılan âşura ayınıdır.

Kerbela vakasını ta'ziyeten ve evladı Resûle gûya çok fazla sevgilerinden Muharrem'in birinci gününden onuncu âşura gününe kadar nasılsa oruç tutarlar ve haftalarca âşura pışırıp yerler, konuya, komşuya dağıtırlar. Şeyhin evinde yine birkaç hafta devam eden âyîn yapılır. Tuhaflı şurasıdır ki; oruca girdikleri bu ayda bile kadınları dem-

lenir; işret kullanır. Âyînlarda mutat olan oyunlara iştirak ederler.

Tahtacılar arasında kadının çok mümtaz mevkii vardır. Hiç bir veçhile erkeklerden hakaret ve takdir, göremezler. Erkek şâyet kadına hakaret edecek veya âdetlerine aykırı harekette bulunacak olsa, şeyh tarafından derhal «Düşkün» ilân edilir. «Düşkün» olmak afaruz edilmek gibi şeyhin huzurundan teb'id olunmaktadır.

Bu cezaya uğrayan erkekler, hiç bir âyîne giremezler. Hiç bir Tahtacı tarafından da selâmlanmazlar; kendilerile alışveriş dahî edilmez, evine gidilmez; pek fazla zarûret görülürse ancak kerhen görüşülür; onunla bir sofrada oturup yemek yemek bile câiz değildir. Ceza müddeti şeyhin iradetine bağlıdır. Bir müddet sonra - ancak bilvasıta - şeyhin rızası alınabildiği takdirde «Düşkün» şeyhe vereceği para mukabilinde, - «Nezr» in derecesine göre - hakkında okunacak hayırlı ve şefaati dualarla (!) yüze çıkar, affedilir. Tıpkı senede elli altuna cennetten köşk satan papaslar gibi.

Tahtacılarda boşanma da yoktur, kadın yârânına sâdiktir; kocasına ihânet eden kadın, ormanda öldürülür. Nikâhları şeyh veya dede tarafından kıyılır. Evlenecek kimse, şeyhe niyaz parası vermeğe mecbur tutulur.

Sülâleden ve aynı batından şeyh olarak gelmiş ve kendilerine mahsûs usûl, erkân ve âdetlere dâir bilgisile o mertebeye kadar çıkmış olan kimseleğin, mensuplar arasında kıymet ve nüfuz derecesi çok yüksektir. Şeyhler mahkeme dahi yaparlar. Suçludan lüzuma göre para cezası aldığı gibi dayak veya uzun bir riyazete mahkûmiyet cezası da verilebilir. Şeyhin bir köye gelmesi, «Teberrük» ve uğur sayılır; köylü ziyaretlerine koşar; «Beyanı hoş âmedi» makamında önünde secde edilir, diz öpülür.

Usul ve erkâna aşına, sazdan, sözden anlayan, meydanı ioare eden, şeyhin en ufak hareketine varıncaya kadar gözünün içine bakan ve onun hakkında daima propaganda yapan kıdemli «Dede» ye «Kenber» derler.

Âyîn işlerinde bilgisi olan, etrafı kollayan, yabancıların geldiğini derhal haber veren kimseye de «Avcı dede» tabir olunur ki Bektaşilerin «Gözcü» dediği adamdır.

Bu dedeler, bazan yalnız olarak «Cer» re de çıkarlar ve uzak yerlerdeki âyînleri kontrol ederler.

AŞIKLAR SAZINDAN

*Saz elde geliriz ırak ellerden,
A'tımız su içmiş derin göllerden,
Türkümüz duyulur Çamlıbellerden
Çok uzak yerlerden gelenlerdeniz...*

*Ozanlar yarana seslenir gider,
Cananlar aşık beslenir gider,
İçimize düşen terslenir gider,
Haddini aşanı serenlerdeniz...*

*Geliniz yoldaşlar ata binelim,
Canan otağına uçup gidelim,
Yunus'un bağında safa sürelim
Biz güzel olanı sevenlerdeniz...*

*Nedim'ler Nefi'ler bizlere baksın,
Karacaoglanlar cıralar yaksın,
Ozanlar serdar, nişanlar taksın
Bu iç hikmetini bilendeniz...*

*Ozanın yokmudur bahçesi bağı,
Nice yetim besler canan otağı,
Başer der çelikten Türk'ün bavrağı,
Bu yolun yolcusu erenlerdeniz...*

Celâl BAŞER

Dışarıdaki hâdisatı, - taharri memuru gayretile - tespit ve takip eden, yeni intisap edecek olanlara teşvik ve delalete bulunan kimseye, «Rehber» adı verilir. Rehberler, topladığı malûmatı, günü gününe şeyhe bildirmekle mükelleftir. Şeyhin «Ser halifesi» yani kendileri içinde en güzidesi ve umumi vekili yerinde olan «Baş rehber» ler, icabında, Şeyh tarafından - Vergi tatheder gibi - para toplamağa memur edilir.

Şeyhin köye geldiğini haber veren va ayin zamanında «Can» ları toplayan kimse, «Pervane» adını taşır. Bunların iç âyini, cemi âyini, tercüman âyini, cemali zahir civanlar âyini, pay âyini, talip ve namzet âyini gibi muhtelif ve daha birçok âyinleri vardır; en mühimi «Mum söndü» dediğimiz «İç ayini» dir ki; senede bir defa yapılır ve pek hususî olur. Bu âyin yapılacağı zaman; «Nezr» edilmiş koyun, tıglanup, parçalanmadan pişirilir ve ekseriya çevrilerle kızartılır, suyu ile yapılan pilav ve çorba evlere gönderilir. Gece, erkekli kadınlı toplanır, saz çalınır, «Nefes» ler okunur; saki «Dem» dağıtır ve bu suretle kadeh dolaşır.

Saki, meclisin en güzel gencidir; etrafı sızdırmağa evvela şeyhten, sonra sırasile halifelerden ve yaşlı dedelerden başlar. Kadehler alınıp verilirken, niyaz etmek, yani kadehi göğse basmak, sakinin elinden alırken - erkeğe yanğından, kadınsa ensesinden - hafifçe öpmek, saçlarını koklamak lâzımdır. Saki elindeki tek kadeh veya tasla bir kaç devir yaptıktan sonra şeyh bir dua okur; birlikte «Gübeng» çekilir, lokma edilir (Yemek yenilir), tekrar sema tarzındaki dansa başlanır, bu arada şeyhin «Meydancı» ya verdiği bir işaretle «Mumlar dinlenir», meşale söner. Bu vazife, «Çiraksüz» denilen baş kardileciye aittir; bundan sonrası artık «Can» ların «Canan» a kavuşmasından

ibaret.. Doğuramayan kadınların üzerine «Seyyid» in şalvarını örterler.

Gezerim

*Bir deli poyrazdır içimde derdim,
Bir başka kıvamda, biçimde derdim..
Ben aşkın ezeli zevkine erdim;
Mecnun çöllerde arar gezerim!*

*Bazan kederliyim, bazan yaslıyım,
Bazan dert yanarım, bazen usluynam..
Bazen: (Allah) deyen aşık sesliyim;
Bazan Kerem gibi yanar gezerim!*

*Sağımda Çamlıbel, solumda Çağlar
Önümde Yunus'um (Allah!) der ağlar..
Çevremde başları dumanlı dağlar
Zümrüd ummanında yanar gezerim.*

*Bir yiğit mürşidin öptüm elini,
Anladım dünyanın ol dem hâlini..
Dinledim içimin yanık dilini:
Aşkımı canana sunar gezerim.*

*Ben tanrı sesini tanrıdan duydum..
(Kitab) in mukaddes hükmüne uydum;
Baharım (20) yken her zeoke doydum;
Şu kirlî şehvetten kenar gezerim...*

*Bir kara dumandır aınımda yazım!
Dilimde tesbihim, elimde sazım;
Peşimde dert adlı sadık Ayvazım:
Kederden kedere konar gezerim!*

*Rıza'yım ben aşka hâyli düşkünüm..
(Tebbirsiz), (tesbihsiz) geçmez bir günüm..
Hamdolsun tamamdır: iymanım, dinim;*

Büyük sevgilere kanar gezerim!

RIZA ÜMİT

Bu kadar fenâ tarafları olan bu insanların yalnız iyi tarafı cenazeye hürmet etmeleridir. Cenaze olduğu zaman bütün köylü işini gücünü bırakır, uzak yerlere haber gider, herkes cenazenin hizmetine koşar; cenazeyi başkalarına göstermek âdet değildir; köyde yabancı olup olmadığını anlamak için «Kimse var mı? yezit var mı?» diye bağırlar. Eğer varsa, ve bu yabancı, çocuk dahi olsa köyden çıkarılır, yahutta cenazenin kaldırılması tehir edilir, bazan bu teahhürün günlerce uzadığı olur. Buna binaen cenazeyi ekseriya gece yarısı, torba içinde, veya hususî surette yaptırılmış büyük bir küpe koyarak, «Kamer hayvan» dedikleri «Kuzguni» siyah at üstünde, bazan da kağıt arabasile mezarlığa götürürler. Yıkamağa, namazını kılmağa bile lüzum görülmez. İşin şaşılacak tarafı da şudur: Ölü «sekerât» halinde iken baş ucunda «ağit» lar okunarak ağlanır, hem de, - eski Yunanlılar gibi - «saz» ve «bağlama» çalınır; bir yandan da dedelerin riyaset ve nasihatı altında içki içilir. Bu sazlı, sözlü «uluma» merasimi, can çekişenin, son nefesine kadar devam eder. Hürmet ettikleri ölülerini vaktıkları ve sazla mezara kadar teşyi ettikleri de; olmuştur. Üzerine koç veya koyun şeklinde sanduka yaparlar. Bunun aksine olarak ayağına ip takıp sürükledikleri cenazeler de vardır.

Sırlarını sezdirmemek hususunda gösterdikleri müthiş ketumiyet, hayrete şayandır. Hepsinin dini, imanı, âkidesi, amel ve itikatta mezhebi;

«Ser vermek olur, sırrı iyan eylemek olmaz!»

Düsturuna, ölüncüye kadar sadık kalmak, hiç bir şekilde ona muhalefet etmemektir. Bunlar da «Ali» yi «te'lib» eden cinstendir; münevverleri hemen hiç yok denecek derecede olan bu adamlar, umumiyetle simsiyah kara cahil olduklarından Bektaşiler gibi zekâ servetine delalet eden nüktedanlıkları, edebî mahsulleri görülmüyor.

C. Server EMİNOĞLU

NOT:

Türk tarih kurumu ve Erzurum Halkevi namına Erzurum tarihi, folklor ve edebiyatı üzerinde araştırmalar yaparken güçlükle tespit edebildiğim bu notları, bir tetkikçi sıfatıyla neşrediyorum; çalışmama yardım edenlere müteşekkirim. Bilhassa aşağı Pasınlıca nahiyesinin eski müdürü sayın Mehmet Emin Hamdi Kışioğlunun ellerinde ziyaretime müsaade lütfkârlığını gösterdikleri hususî bir vesikadan pek faydalandım; kendilerine borçlu olduğuma şükranı burada anmak icabeder.

Türkiyede Kızılayın Doğuşu

Gelişmesi ve savaşlardaki yararlıkları

İlk bakışta ve bilhassa ilk zamanlarda çalışma ve yardımları, savaş yıllarına münhasır sayılan Kızılay Cemiyeti, sarsıntı felâketine uğrayan, Su baskını altında kalan, yangın tehlikesine maruz bulunan, Salgın hastalıklarla karşılaşan binlerce vatandaşın yardımlarına koşmakla barış yıllarında dahi varlığından geniş ölçüde faydalanılan bir Kurum olduğunu isbat etmiştir.

Henüz sona ermemiş bulunan ikinci cihan Harbinin velev Harp dışı kalmış olsak ta Memleketimizde doğurduğu geçim darlıklarından bilhassa müteessir olan bir kısım Yurtdaşlarla muhtelif bölgelerdeki sarsıntı kurbanlarına ve yine bu yıllar içerisinde Memleket dışı yapılan yardımların mahiyet ve derecelerine göz atmak daha doğrusu bu yardımlar hakkında toplu ve kesin bir söz söylemek ancak bir iki yıl sonra kabil olacaktır. Bununla beraber faaliyet ve yardımları savaş yıllarında olduğu kadar Barış yıllarında da faydalı ve hayırlı olan ve gün geçtikçe önem ve değeri daha çok takdir edilen Türkiye Kızılay Cemiyetinin doğuşuna kısa bir

göz atmak, öyle tahmin ediyorum ki bu günün olaylarıyla ilgisi olan bir konu üzerinde durmak olacaktır.

Bu konu etrafında yaptığım araştırma ve incelemeleri Kızılay Cemiyetinin müessisleri arasında adı görülen ve halen Kızılay İstanbul satış deposu Direktörü olan sayın Haydar Kermen'in 10/Mayıs/944 tarihli mektubuma verdiği cevapta gösterdiği kaynaklardan istifade ederek tamamlamış bulunuyorum. Bütün bunlarla beraber bana öyle geliyor ki Kızılayın doğuş seyrini takip edebilmek için, bundan daha evvel dünyaya gözlerini açan ve kısa bir zamanda gelişip gürbüzleşen Kızıl Haç (Salibi-ahmer) in kuruluşunu bir an için olsun ele almak isabetli olacaktır.

Kızıl Haç ve Kızılayın olsun, tarih boyunca çarpışan, dövüşen, savaşan ve nihayet birbirlerini öldürmek ve yok etmek hususunda gerçek bir vahşet göstermiş olan insanların, bütün bunlara rağmen şefkat ve merhamet hislerinin birer ifadesi olarak doğduklarına şüphe yoktur. Bilindiği şekilde gayesi mustarip insanlara hizmet olan bu cemiyetlerden

Kızıl Haçın kuruluşunu anlayabilmek için nazarlarımızı tam 85 yıl daha geriye çevirmemiz icabediyor.

Adı geçen bu cemiyetin kuruluşuna âmil olan insanî Ülkünün H. Dunant adındaki genç bir İsviçrelinin kafasında canlandırması, 1859 yılının Haziran ayı içerisinde Fransızlarla Avusturyalılar arasında vuku bulan ve cereyan ettiği alandaki bir köyün adını taşıyan Solferino muharebesine raslamaktadır.

Bu savaş esnasında bir tetkik gezisine çıkmış olan H. Dunant, savaşın bütün facialarını ilk defa o gün varabildiği Solferinoya bir saat mesafedeki küçük bir kasaba görmüş oluyor.

Baştan başa yaralılarla dolmuş olan bu küçük kasaba, tam manasiyle bir hastahane daha doğrusu her türlü bakım ve alakadan uzak bir yaralı yuvası manzarasını arz etmektedir.

Şurasına hemen işaret edelim ki, yalnız Solferino savaşının cereyan ettiği günün akşamı yaralı sayısının kırk bini bulunduğu kaydedilmektedir. Adı geçen bu yerde yanyana, başbaşa ve nihayet üstüste acı ve ızdırap içerisinde kıvrılarak can çekişen ve biricik mükâfatları bakımsızlık ve alakasızlık olan yaralıların bu halini görüp de yaşarmıyacak bir göz, kanamıyacak bir yürek tasavvur oluna bilir mi? İşte bu şekilde Solferino Muharebelerinin bütün kanlı safhalarını yakından müşahade etmiş alduğuna şüphe edilmeyen H. Dunantın o muharebe kurbanlarının insanî içten sarsan iniltilerini duymuş olmakla kanaatlanan şefkat ve merhamet duygularının büyük yardım Ülküsüne yol açmış olduğu her türlü şüpheden uzak olan bir gerçek sayılmalıdır.

Her türlü bakımsızlık içerisinde mukadderata daha doğrusu yüzde yüz ölüme terk edilmiş olan binlerce mecruhun yaralarını saracak ehil ellerin ça-

lışması şöyle dursun, en basit şekildeki bakım yollarının bile aranılmadığını ve insanî bir ödev sayılarak teselli çarelerine dahi baş vurulmadığını görenlerin kafasında bu manzara, kim bilir? ne büyük istifhamlar doğurmuştur.

Bu istifhamların cevabı, daha sulh zamanlarında her memlekette kurularak gerekli hazırlıklarını yapan ve harp yıllarında yaralıların ıztıraplarını dindirecek olan hayır cemiyetlerinin ihdası olabilirdi.

Bununla beraber her Milleti, düşman yaralarına kendi yaralısı ve hastalarına kendi hastası gibi hürmet ettirecek Uluslar arası bir bağ ile bağlamanın mümkün olup olmayacağı muhakkak ki H. Dunantın kendisine sorduğu ilk soru olmuştur.

Henri Dunant, bu yoldaki düşüncelerini ilk defa Cenevre menafii Umumiye Reisi Gustave Moyniere, İtalya (Napoli) de İlme hizmetleriyle tanınmış olan Ferdinan Plaçino adında bir Hekime, Fransa (Paris) de H. Arolt adında bir eczacıya ve bir de İsviçre orduları Komutanı General Döfor'a açmış olduğu anlaşılmalıdır.

Eczacı H. Arolt'un bulunduğu yerde Dunan'ın düşüncelerine uygun olan fikirlerini esasen yaymış olmasına ve menafii Umumiye cemiyeti Reisi G. Moynier'in ileri sürülen fikirlere derhal iştirak etmiş olmasına bakılırsa muhterlerinde bir çok taraftarlar kazandıkları şüphesiz olan bu müteşebbislerin, büyük Ülkünün sağlanmasında âmil oldukları inkâr edilemeyecektir.

Biraz önce adlarına işaret ettiğimiz şahsiyetlerden başka burada isimleri zikredilmeyen daha bir çok hayırsever insanların yüksek himmet ve yardımlarıyla tutunmuş ve gelişmeye yüz tutmuş olan bu büyük Ülkü, ancak Solferino muharebesinin başladığından itibaren Dördüncü yıl içerisinde yani

1863 yılında yarı resmî bir konferans halinde toplanabilmiştir.

O tarihlerde bütün dünya Umumî fikrî üzerinde derin yankılar uyandırdığına bu gün şüphe edilmeyecek olan Konferansın aldığı kararların tatbik mevkii bulabilmesi için resmî sıfatının tanınmasına ihtiyaç duyulmuş olması da tabii idi.

İlk önce İsviçreli tarafından ortaya atılmış olan yardım fikrinin şumul ve önemiyle mütenasip bir alâkaya mazhar olması ve geniş bir tatbik sahası bulabilmesi ne tesadüf daha doğrusu ne büyük bir tarihî isabettir ki yine İsviçrenin resmî himaye elini uzatmasıyla mümkün olmuştur. Mevzuun önemini takdirde geçikmeyen İsviçre Federal meclisi yarı resmî vaziyette toplanmış olan konferansın kararlarını Umuma kabul ettirmek amacıyla ve bir yıl sonra toplanmak üzere bir çok Devletlere davetnameler gönderiyor. Bu davete Murahhaslarını göndermek suretiyle önceleri 16 Hükümet iştirak etmiş oluyor.

General Döfer'un başkanlığı altında Cenevrede toplanarak bir çok müzakereler yapan bu konferans, nihayet 1864 yılında Cenevre mukavelenamesini meydana getirmiş ve aynı zamanda bu işlerle uğraşacak bir komitenin teşkiline karar verilmiş oluyor. İşaret olunan bu tarihten itibaren Salibiahmer komitesi, Milli salibiahmer cemiyeti yani bu günkü tabiriyle Kızılhaç cemiyeti adını taşıyan cemiyetler, medenî Memleketlerin her tarafında belirerek ve gittikçe çoğalarak mükemmel bir şekilde çalışmaya başlıyorlar.

Kızılhayın Kuruluşu

Her memlekette yaralı Askerlere yardım etmek için Milli korumlar teşkil etmek gibi bazı hususları tetkik ve müzakere ile bir karara bağlayacak o-

lan ve her de içerisinde H. Dunan'ın bulunduğu bilinen Cenevre toplantısına Osmanlı İmparatorluğunun, her halde medenî ve ileri hareketleri mühümsememizliğinden olacak ki, maalesef murahhas göndermemiş olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber kabul ve tasdik edilmesi için bazı Devletlere sunulan cenevre mukavele namesinin metni, her ne sebeple ise Osmanlı Hükümeti tarafından da reddedilmeyerek 1864 yılının Temmuz ayında imzalanıyor. Fakat mukavelename hükümlerinin hiç bir suretle tatbiki cihetine gidilmeyerek adeta unutulmuş olması, hiç şüphesizdir ki bu meselenin pek acı ve biraz da garip olan tarafını teşkil etmektedir.

Mukavelename metni imzalandıktan üç yıl sonra yani 1867 de Pariste toplanan ve mevzuumuzla hiç bir ilgisi bulunmayan Sıhhiye konferansına murahhas olarak gönderilmiş olan o devrin tabiriyle Mektebi Tıbbiye Şahane Mualimlerinden Abdullah bey, o sıralarda yine Pariste toplanmış olan Salibiahmer konferansına Osmanlı Hükümeti tarafından murahhas gönderilmediği, hayretle müşahede edildiğinden, Fransız Murahhası ile meşhur H. Dunant, Abdullah beyi Salibi ahmerin sözde bir delegesi sayarak birer mektup göndermiş oluyorlar.

Abdullah bey Türkiyeye döndüğü zaman kendisine salibiahmer delegesi sıfatıyla hitap eden bu mektuplardan aldığı ilhamla İstanbulda bulunan hekimlere birer beyanname göndermeyi düşünmüş olmalıdır ki bu hareket üzerine kırkta fazla hekim, ve daha başka bir çok yüksek zatların iştirakiyle bir toplantı yapılmış oluyor.

Bu toplantıda şuurlu bir ve hatta iki adım atılarak (Mecruhiyini zuafayı askeriyei Osmaniyeye) adıyla bir cemiyet kuruluyor ve aynı zamanda bu cemiyetin nizamnamesini hazırlamak üzere bir de Komite seçiliyor. Komite tara-

findan hazırlanan nizamname 1869 da toplanan Umumî hey'et tarafından tasvip edilerek aynı komitenin eliyle tasdik edilmek üzere hükümete arz olunması karar altına alınıyor.

Babîâli tarafından Babî-seraskeriye havale edilen nizamname, ne kadar acıdır ki yanlış bir görüşle sivillerin askerî meselelere müdahalesi şeklinde tefsir edilerek uygun görülüyor.

Böylece nizamnamesi yürürlüğe girememiş olan cemiyetin bir anda tamamen dağıldığına, olmasa da derin bir uyuşukluğa ve ataletsizliğe terk edilmiş olduğuna hükmedebiliriz.

Yıllarca süren bu hal 1875 zaaesine kadar yani Sırb, Karadağ isyanına ve Bulgar mecelesine kadar devam edip gidiyor. Bu harplerde o zamanki tabiriyle payitahta akin eden yaralıların acıklı halleri sadece halkın yardım duygularını canlandırmakla kalmayıp, deyrim hükümetini de uykudan uyandırmış olma gerektir.

Fakat biz o tarihte Hükümetin uyanmasını bir ilerlilik kaydede durulmaz, Düşman yaralıları kendi Kızıl Haçlarından yardım gördükleri gibi taraftar milletlerin kızıl haçlarından dahi yardım görmekte idiler.

Osmanlı Hükümeti metnini kabul ve tasdik ettiği mukavelename hükümlerine uyarak vaktiyle hiç bir hazırlık yapmadığı için tabiyatiyle bu yardımlardan faydalanamıyor. Bu hali gören Kızılhaç Merkez komitesi Reisi Moynier'in Osmanlı hekimlerinden Birisine mektup göndermek suretiyle vaziyetle ilgilenmesi hayırlı sonuçlar vermiştir.

Bu cümleden olarak mektubu gören Cemiyeti Tıbbiye Şahane âzaları meselenin önemini takdir etmiş olmakla bu işle uğraşmak üzere aralarından bir komite seçmiş oluyorlar. Sadrâzam tarafından kabul edilen sözü geçen komitenin dilekleri kabul edilmekle beraber Sadrâzâmın Komite ile birlikte çalışacağı vadi dahi alınmış oluyor.

Bunun üzerine resmî dairelerle beraber Cemiyeti Tıbbiye de mektuplar gönderilerek yaralılara bakım ve yardımda bulunacak bir kuruma ait meseleleri tetkik etmek üzere murahhas tayin etmeleri isteniliyor.

Bu suretle yaralılara yardım edecek özel bir (Muavenet Cemiyeti) nin kurulması için yeniden muvakkat bir komite teşkil olunuyor ki bunun reisi de halk arasında adı bazen medarı kelam olarak tekrarlanan Marko Paşa (Mektebi Tıbbiye Nazırı) oluyor.

Babî-seraskeri, Kızılhaç işaretini yerine Kızılhaç işaretinin kullanılmamasını istediğinden Komite de ilk iş olarak Salibiahmer işaretini yerine Kızılhaç işaretini kabul ettirmek yollarını arıyor ve derhal muhaberselere girişiyor. Bununla beraber kızılhaç işaretinin bitarafılığı ilk defa 1877 deki Türk-Rus muharebesi sıralarında iki taraf komutanlarının imzaladıkları muvakkat bir itilafname gereğince kabul edilmiş oluyor. Bu suretle Komite bir taraftan işaret meselesi üzerinde durmakta diğer taraftanda bir nizamname hazırlamaya çalışmakta ve aynı zamanda üye kaydını ilerletmektedir. Nihayet taslak halindeki nizamnameye uygun düşecek ve Umumî bir toplantıya olabilecek derecede âza kaydedilmiş olduğundan bu tarihlerde yani 1877 deki Umumî Heyet toplantısında (yaralı Hasta askırları muavenet cemiyeti Osmaniyesi) kurulmuş oluyor. Bu cemiyeti himayesine alan Abdulhamidin ilk toplantıyı Dolma bahçe sarayındaki Hususî dairesinde yaptırdığını ve cemiyetin adını (Osmanlı Hilâhahmer cemiyeti) ne çevirdiğini sayısını hatırlayamadığım Kızılhaç mecmuasında ki kızılhaç tarihçesi başlıklı bir yazıdan öğrenmiş bulunuyoruz.

Arz edilen safhaları geçirdikten ve az çok engellerle karşıladıktan sonra doğabilmiş olan Hilâhahmer cemiyeti, muhakkak ki adına uygun düşen fer-

mu bulduktan sonra verimli ve yaralı olabilmıştır.

İlk hizmetlerini Türk-Rus harbi sıralarında yapmış olan kızılây cemiyetinin Meşrutiyet devrine kadar iş sahasında canlı bir mevcudiyet gösterememiş olması hiç şüphesizki bu cemiyeti adlandırarak himayesi altına almış olanların ihmal ve hatta tazyikından ileri gelmiştir.

Meşrutiyetin ilâniyle Abdulhamidin vehim ve tazyikından kurtulduklarına kanaat getiren Kızılây müessislerinden 5-6 zat (I) cemiyetin yeniden faaliyete geçebilmesinin temini yollarını arıyorlar. Teşekkül eden Komisyonun çalışarak yeniden hazırladığı nizamname, şurayı Devlete tasdik ettirildikten sonra müessis olarak kaydedilmiş olan yüz kadar âza 1911 yılının Nisan ayında Umumi bir toplantı yaparak Sadrazam Hakkı paşanın Reisi olduğu 30 kişilik Merkez heyetini seçmiş bulunuyor.

30 Kişilik Merkez heyeti de haftalık bir zaman içerisinde idare heyetini intihap etmiş bulunuyor. Sırası gelmiş iken şunuda kaydedelim ki bu gün elimizde tatbik edilmekte olan Nizamnameyi esasının 51 inci maddesi uyarınca 30 kişiden müteşekkil olan merkezi Umumi, Meclisi Umumi tarafından seçilmektedir. Bu 30 kişi dahi sözü geçen nizamnamenin 56 inci maddesi gereğince aralarından 7 kişilik bir idare heyeti seçmektedirler ki idare heyeti, Merkezi Umuminin icra heyeti oluyor demektir.

Yukarıdan beri belirtildiği surette gerçekten engelli ve oldukça uzun bir yolu katetmeğe muvaffak olan müteşebbisler, nihayet arz edildiği şekilde aralarından idare heyetini de seçmeğe muvaffak olarak çok daha köklü bir

(I) Faik Paşa, Rifat Paşa, Esat Paşa, Dr. Besim Ömer, Dr. Mehmet Anı, halen Kızılây Cemiyetinin İstanbul deposu satış Direktörü Bulunan Haydar Kermen.

vaziyette başlamamak durumunu elde etmiş oluyorlar. Bu cümleden olarak o zamanki Devlet büyüklerini Kızılây işleriyle ilgilendirmek hususunda gayret gösterilmesinde isabetli bir hareket olarak keydetmemiz icab ediyor.

Bu suretle inkişafa başlayan Kızılây cemiyeti, Memleketin hamiyetli, aydın ve Yurtsever halkını etrafına her gün bir az daha toplamakla hiç şüphesizdir ki her gün bir derece daha kuvvetlenmiş ve gelişmiş oluyor.

Belirtildiği gibi, büyük zorluklarla doğan ve bir sürü engelleri yenerek gelişme alanına giren cemiyetin artık tam manasiyle bir kara gün dostu olduğunu isbat edeceği sıralarda Sadrazam Ferid Paşanın hücumuna uğraması, en mutedil bir ifade ile, acı bir talihsizlik olmuştur diye biliriz. Bu zaman Journalcular tarafından vehmi tahrik edilen Abdulhamid'in büyük bir tezada düşerek Kızılâyın dağıtılması ve mevcut parasının hazineye yatırılması yolundaki emirlerinin ise en son fakat en ağır bir tehdit olduğu muhakkaktır.

İşlerinin intizamı, tuttuğu yolun doğruluğu ve hareketinin verimliliği sayesinde bu son tehdit ve tehlikeyi de atlatan Kızılây, bundan sonra müşkilatla karşılaşmayacağı bir devre, Cumhuriyet devrine kavuşmuş oluyor.

Bu gün artık Memleketin her köşesinde layık olduğu samimi alakadan hız alarak geniş ölçüde yararlıklar gösteren ve bu hareketiyle her Türkün kalbinde mutena bir yer almış olan Hilâlahmer cemiyeti öz varlığı gibi öz adını da Cumhuriyet devrinde bulmuş oluyor.

Doğrudan doğruya bu adın tarihesinin vermeliğimiz istenilirse, bunun derlitoğlu ifadesi ancak bu bahsin bir hulasasını yapmakla kabil olacaktır diye biliriz

Bu cümleden olarak 1863 de yapılmış resmî bir vaziyette toplanan Konferansta 1864 yılında meydana getirdiği mu-

yazarı bilinmeyen ve Kanununun tahta geçişinden H. 942 yılına değin geçen işleri bildiren «Gazavatı Sultan Süleyman Han» adlı hareketli yazma bir eser, çok önemlidir. Bunda «Irak'ın seferi» anlatılırken şöyle deniliyor: Veziri âzam İbrahim Paşa ilkin H. 940 yılında yürüyüşe başlayıp Halepte kışladıktan sonra 941 baharında Diyarbekire gelip, oradaki beylerle birlikte Safavilere bağlı yerler üzerine (147 yaprak) «kalkıp *Diyarı Acem hududunda vâki olan Bingöl demekle maruf Yaylaka varup*, ol mahal (de) Anadolu ve Diyarı Karaman ve Rum memaliki Arap ve Acem asakiri külliyâ müşarünileyhin yanında cemolup, ol makamı nüzhet ârâm (yani Bingöl yaylaları) nice günlük menzili serâperde ve hiyam olmuş idi. Ve Azerbaycan vilâyetinden nice memleketün ahâlisi, ki Kızılbaş bedkeşün zulmünden bîcan olmuşlardı, zillî adâleti Padişahiye iltica edüp, taze hayat bulup, hükâmî ve âyânî kıdemi etbaiyle gelüp ol vilâyette olan kilâun miftahların getürüp teslim edüp, (Yukarı Pasının merkezi olan) *Avnik ve Bayazıt* (Doğubayazıt) (ve) *Van ve Vastan ve Erciş ve Adilcevaz ve* (Van gölündeki adada bulunan) *Aktamar kaleleri ve bunun emsali nice kilâ dahi tahtı teshire dahil olup azîm fâtah oldu*; «Bingölde yirmi gün miktarı ikamet olunduktan sonra Kürdistan beylerinin ittifakı ile leşkeri mansur mahalli nezburdan nahzet edüp, nice eyyam nüzul ve irtihal kılup, gidip şehri Tebrize vâsul ve hulâl kılup, anda kale bünyasına ve memleket hıfzına meşgul oldular».

Eserin sonraki sahifelerinde de, arkadan Padişahın erdu ile birlikte yeni alınan Tebrize doğru gelirken, Osmanlılar elinde şenelmış olan Erzincanda bir kaç gün kaldıktan sonra Tercan yoluyla (152 yaprak) «Erzurum sahrasına saye vâsul salup, beldei Erzirum

ki Beşinci İklimde vâki olup, canibi şimalisi azîm sahra ve canibi cenubisi kûhistan olup, *zamani kadimde ulu şehir ve muhkem hisar imiş, haliya Kızılbaş melâinün zulmünlen harap olup, nazari iltifati Padişahi ile manzur olup, tamirine ferman olunup*, ol mahalden dahi nahzeti humayun gösterüp, Pasın ovasından ve Çoban köprüsünden mürur edüp, yollarda avlanarak rebülevvelin başlarında Erciş Vilâyetine varıldı. (154-55 yapraklarda) kanuni Azerbaycanın Sultanıye şehrinde iken «Kızılbaşın Sultanıye Beylerbeği olan (ve daha önce Şehsuvaroğlu Ali Beğin korkusundan Maraş çevresindeki ölkesini bırakarak Safavilere geçen) Dulkadıroğlu Muhammed Han Beğ (bir) mikdar yarar ademile ol hizbi şeyatinden firar edüp saadet rehber olup kıdemi etbaile dergâhi cihanpenaha gelüp, izaz ve ikram bulup...» 942 yılındaki yürüyüşün bitiminde, Osmanlılara katılıp sığınan beğlere bölgelerin idaresi verilirken (170 yaprak) «...ve Muhammed Hana Beyberd ve Kâmak sancakları ve *Azerbaycan Vilâyetinden fetholunan bazı memleketler* (herhalde Pasın, Kars ve Bayazıt bölgeleri) taklid ve tefviz olunup, herbiri envai eltafi padişahiye mazhar oldular, ve herbirine bin nefer yarar dilâver ulûfeci tayin olunup, fetholunan memalîkün etrafında Ye'cücü fitne için bâisi şedidi hadidi seddi sedid kıldılar...».

Gelibolulu Âli «Kühülâhbâr» kitabının, henüz basılmamış bulunan, «rük-nü sâlisinin cüz'ü sâlisi»nde (Nuruosmaniye küt. 3409 sayı, 44 yaprak) «Irak'ın» seferinde Zulkadırlı Şahrüh oğlu Han Muhammed ve Ali Beğ kardeşlerin, sığındıkları Acemden yüzçevirip Kanununun hizmetine geldikleri ve Kanununun «*Muhammed Hana Kars sancığını* ve karındaşı Ali Beğe Çemişkezek sancığını verüp muratlarına er-

gördü. Badehu karındaşı Ali Beğe Paşası, dahi Haput verilüp, âkıbet Kars beğlerbeğliği verildikte Kızılbaş (H.955 yılında) kendüyü basup hezimet etmekle, badehu Pasın sancağı verilüp anda vefat eyledi. Amma Muhammet Han Erzenirrumda temekkün eyleyüp (Çoruk ırmağı boyundaki) Gürcüstanda nice gazalar eyledi. Âkıbet Tahmasb Şah tarafından istimalet verilüp tahrik olunduğu istimâ kılınmağın sancağı Rume-line tebdil kılındı, dokuz yüz yetmiş yedi hududunda vefat etti". Yine Âli "Fusûli Halli Akd" adlı kitabında da (Nuruosmaniye küt. 3399 sayı, 294 yaprak), Dulkadirli Muhammet Hanın kardeşi Ali Beğle birlikte Bağdat yürüyüşü sırasında ve 940 yılı içerisinde Kanuniye gelip "iltifata mazhar olup, Muhammet Hana Kars sancağı ve karındaşı Ali Beğe Çemişkezek sancağı verilüp bermurat kılındılar. Bade zaman Ali Beğe Kars beğlerbeğliği verilüp (çoruk boyundaki Atabeğler idaresinde bulunan) Gürcüstan küffarına nice gazalar edüp..." deniliyor.

Peçevi tarihinde (I,191) "Bayburt hâkimi emiri zişan Muhammet Han ol diyarın asakiri zafer rehberin akın cemiyetine nida edip, cemettikten sonra (Çoruk boyundaki) Vilâyeti Gürcüstana dahil olup... bu güşmaldan sonra üç dört sancaklık yer (Livana - Artvin, Yusufeli, Tortum ve Narman bölgeleri) itaat ve inkiyad edüp, canibi padişahîden Vâli ve hâkim nasbettirdiler", deniliyor ki bu haber, Arşivdeki "Erzurum Vilâyeti defterleri" ndeki yazılara da uygundur.

Kanunî çağında yaşayıp, bu Padişahın yürüyüşlerini "Tarihi Sultan Süleyman Hani"de yazan celâl zade Mahmut Çelebinin (Âtîf Efendi Küt. 1910 sayı, 19-20 yap.) eserinde, Bayburt hâkimi (Zulkadirli) Muhammet Hanın, sancağı askerini topluyarak h.943 (1536) yılında komşu Gürcüstana akınlar yapıp birçok kaleler alıp, sayısız yağ-

ma ve esirlerle döndüğü anlatılıyor. Bu son iki eserden, Erzurum Vilâyeti merkezinin o sıralarda Bayburt kalesi olduğu anlaşılıyor.

Başvekâlet Arşivindeki Tımar-Zeamet ve tahrir defterleri de, Erzurum içinlik olarak H. 943-44 yıllarında yani Muhammet Hana buraya tayininden sonra başlıyor. Burada gördüğümüz en eski "Erzurum defteri" (Tapa 183 sayı) da "Defteri Nevruşa Vilâyeti Erzurum" adı altında bulunmaktadır. Başında şöyle yazılıdır: "Vilâyeti Erzurum eyaleti mirimirani hasreti Muhammet Han dâmet mafliyehu sene selâse ve erbain ve tis'eme ocazâni yâkâhirinin en ikineî gâfânden (1536 sonesirini 26 sından) sene erbain ve erbain ve tis'eme şevvalinia yirmi dokuzuncu (1537 yılı Martına 31) gününe değin Âsitanei sandetnicaba tozkireleri arzolucaan sancaklar ve sanetler ve sipahisadeler ve Âsitanei sandetten tımar almak için hâzırâ şerif iradeden kimcesmeler ve de bünden aşağı tımarcaan ma'sul olup müşarâniyleh sanibinden berat verilen sipahiler bunlardır ki zikrolunur: Cem'an nefezen 501". Bu defterde 943 yılındaki Gürcüstan ılgarında ve 944 yılındaki Gürcüstan gazasında şehit düşen sipahilerin adı çok geçer.

Yine Arşivdeki (Tapa 190 sayı) "Defteri Nevruşa vilâyeti Erzurum tabii Muhammet Han" adlı ve 944-45 yıllarını gösteren Tımar ve Zeamet defterinde ise, "Trabzon, Rize, Kabraisarışarkî, Pasın (Abnik-Avnik, Güney Pasın - Hasankalesi, kuzey Pasın - Tekman, Zivin, Bardız, aşağı Pasın - Micingert nahiyeleriyle), Livana ((Artvin) İspir, Erzincan, Kâmak, Keği) sancaklarının Erzuruma bağlı bulunduğu yazılıdır; bunda Erzuruma bağlı ve Kars eline sınırdas olan Bardız, Zivin ve Micingert gibi nahiyelerin doğusundaki yerlerden söz geçmediğine göre, Kar-

sın bu sıralarda, Ardahan ile Oltuyu da içerisine alarak, ayrı bir «vilâyet» olduğu ve Dulkadirli Ali Bey idaresinde bulunduğu sanılıyor.

Muhammet Han'dan sonra Erzurum'a İsfendiyar oğullarından Kızıl ahmetli Musa Paşa beylerbeyi oluyor, Çoruk boyuna yapılan akınları devam ettiriyor ve bu yüzden uğradığı bir baskında şehid düşüyor. Bunu Âli «Künhülâhbâr» ında (70 yaprak) şöyle yazıyor: Padişahın Efrenç adalarını teshiri sırasında (1538 de) «Gürcüler (Gürcü mezhebindeki eski Çoruk boyu yerlileri ve hıristiyan Kıpçaklar) azim cemiyet etmişler idi ve Erzurum beğlerbeğisi Musa Paşayı gafille basup şehid düşürmüşlerdi. Egerçe olzamanda Amid vâlisi Hadım Ali Paşa varmış yetmiş idi, ol fesadata bezlimakdur eden Gürcülerin ekserisini kılıçtan geçürmüş idi»; bunlar da yeter görülmüyle H. 956 yılında Vezir Ahmet Paşa üzerine gönderildi.

Peçevi de (I,280) bunu şöyle yazar: 1538 yıllarında Kanuninin Arnavutluk teshirine yönelişi sırasında "Gürcü arnabud (Aznavor) larından (yani yiğitlerden) bir nice bin melâin Erzurum beğlerbeğisi Musa Paşayı gâfletle basup şehit etmişlerdi", o zamandan beri bunlardan öcalınmak gerektiğinden, yeni Erzurum beğlerbeğisi Muhammet Paşanın, Çıldır Atabeğleri ordusuyla savaşarak, Tortum, Narman ve Kuzayoltu bölgelerinden "Bırakân, Kömeke (Kömik?) ,Penek, Berce, Samagar (âşık Sümmaninin köyü) ve Akha kaleleri"ni aldığı bildiriliyor.

Kanuninin ikinci İran yürüyüşü sırasında Şah Tahmasbin Yukarı Aras ve Fırat boylarına baskınlar yaptırışından yüreklenerik Çıldır Atabeğlerinin de eski yerlerini geri almak için akına giriştikleri ve bu yüzden Kanuniyi kızdırıp, üzerlerine büyücek bir ordu gönderilmesine sebep oldukları

görülyor. Âli "Künhülâhbâr"ında (68 yaprak) H.955 (1548) yılında Şah Tahmasbin karşılık akınlarını anlatırken, Kanuninin şenelttirmekte olduğu Kars kalesine de yapılan baskını şöyle yazıyor: "Bu esnada Şah, Adilcevaz ve Erciş nevahisine gelür bulduğu zuafa ve eramil ve eytamı katliâm kılur ve leşkerinden bir zümreyi Kars canibine gönderür. *Kaleyi Kars harebesini tamire memur olan* mirilivayi Pasın Zulkadirli Ali Beğ derdmendi ve binaya meşgul benna ve fa'al ve müzdevr fukarasından gafil bulduğu müstemendi kılıçtan geçirür". Bu akıncılar, Karstan şenra Bayburda değin yakıp yıkarak ve talayıp çapararak giderler.

Peçevi de (I,273-74) şöyle yazar: "*Kalei Kars ki kadîmden harap ve nişimeni bâm - ü gurap idi*; saadetlü Padişah (Kanuni) tamir için Zuldadirli mirilivayi Pasın Ali beğle bir mikdar benna ve müzdevr tayin buyurmuşlar idi. (Şah Tahmasb) bir mikdar şirzimei zamimesin dahi mezburlar üzerine havale edüp, aelgafle basup katil ve garet ederler. Bu haber henüz Van tamiri esnasında maruzu Padişahî olucak, filhal asakiri derya misal ile Adilcevaz sentine azimeti humayun buyuruldu, velâkin Şah misali rubah inden ine girizgâh edinüp nam - ü nişanından eser belürmedi".

Karsın, Osmanlılar elindeki bu ilk şenelişi sırasında basılıp yıkılışı, Safavilerin kaynak haberlerini bildiren "Âlem Ârâ-yi Abbâsi"de (İnkılâp Küt. Muallim Cevdet Yazmaları 0,57 sayıdaki tercümesi, 73-74 yaprak) şöyle yazılıdır: H.955 yılında Osmanlılar Kars kalesini "âbâdan etmeği murat ve dört beş bin kadar süvkiyye (reaya) ve erbabi sannaattan adem âmade ve idad eylediler. Ve Sultan Süleyman, Osman Çelebi nam kullarağasını dört beş bin suvarı cerrar ile ol mahalli muhafazaya tayin ve kendüsü Muşâbâd (Muş) tarafına re-

van olduktan sonra, hazreti Şahî kâmkâr, (oğlu) İsmail Mirzayı (Karabağlı) Gökçe Sultan Kaçar maiyetiyle Karsta olan cemaat üzerine irsal eyledi. Anlar dahi sür'ati berk ü bâr ile ve hududu Kalede mezkûr Kullarağası ile kârizâr eyleyüp galip oldular. İki üç bin Rumiyve (asker) ve beş bin süvakiyye ve tamiri Kars için tavın olunan ademler tumei tîgi gaziyân ve huşeki veteri âteşi kahrile sûzam ve bakiyyei asker kaleye girizan oldular. Osman Çelebi ve sair mahsuran ki altı yüz nefer idi âman ile kaleden çıktıklarında, merkum Osman Çelebi hini mülâkatta divanevar, Tuvgun Beğ Kaçarın düşünâna bir tîğ havale eyledi ve bilcümle Rumiyân dahi Şehzade ve huzzar tîğ ile hamle ve hücum eylediler Binaanaleyh katliâm olunup ol güruhtan bir müteneffis kalmadı. Ve gaziyân, emri şahî il, Kaleyi viran edüp, orduyu Şaha geldiler".

Bu baskın sırasında azan Atabeğler ordusunun cezalandırılıp, Çoruk boyunun fethini-Âli ve Peçevîden başka-, Kanunî çağında yaşayıp "efvâhı guzattan rast ve kec istima ettiği mikdarı alâ vechülühtisar iş'ar ve izhar" ederek "Câmiülcavahir" adlı bir eser yazan isimsiz bir yazıcı çok güzel belirtmiştir. ("illet Kut. Reşidefendi kitapları 655 sayıdaki) bu risalenin "Fütuhatı Kılât Gürcüstan" (88-92 yap.) bölümünde, bu fethin sebebi ve sonu şöyle yazılmıştır: H. 945 te Erzurum beğlerbeğisi iken, içki, av eğlenceleri ve Atabeğler Yurdu (Çoruk boyu) na ılgar ve talan etmekle güngeçiren Musa Paşayı, Atabeğler çerisi ansızın basarak başını kesmiş ve Erzurumu işgal ederek yağmalamışlardı. Bunun üzerine Kanunî, Diyarbekir beğlerbeğisi Hadım Ali Paşayı, Erzurunu kurtarmaya ve Gürcüleri uslandırmaya göndererek, Musa Paşanın kesik başını ve Erzurum talanını geri aldırtmıştı.

Kanuninin ikinci İran yürüyüşü sırasında (1548 te) Atabeğlilerin yine akıncılığı görüldüğünden, bunların sıkıca uslandırılıp, yurtlarının da büsbütün alınmasına karar verildi. İkinci vezir Ahmet Paşa başbuğluğunda, Erzurum, Karaman ve Maraş beğlerbeği ve sancak beğleriyle askerleri birikip Çoruk boyuna akın ederek, kırktan artık kaleyi ele geçirdiler, bu kavgada Osmanlı topları çok işe yaradı. Bu sırada son olarak alınıp fethedilen kalelerin başlıcaları şunlardır: (Atabeğ MirzaÇabukun oğlu Keyhusrevin başşehri olan) **Tortum, Tortum Akçakalesi, Nıkhak, Oşkisör, Kâmhıs, Penesgert, Penek, Samagar**, (Mögollardan bu adaki bir boyun burada yerleştiği ve gürcü mezhebinde buldukları anlaşılıyor), **Kârsör**, (Yusufelindeki) **Nıkhah, Ersis, Çilviri**... Bu kaleler bölgesine "Irak'ın Seferi"nde alınmış olan Oltu ve Bardız da katılarak, Oltu, Tortum, Livanaderesi (Artivin) ve Akçakale (şimdiki Yusuteli) adıyla dört sancaklık (Gürcüstan Vilâyeti adıyla) bir Vilâyet sayılmış Vezir Ahmet Paşa da H. 955 şavalinin ikisinde Diyarbekire dönmüştür.

Böylece Osmanlıların "Çıldır - Çıldır (eski Ahıska) Eyaleti"nin kuruluşuna başlanmıştır. Sonradan Ardahan bölgesi de Çoruk boyu ile birleştirilip, hepsi "Elviyei Vilâyeti Gürcüstan"dan sayılmış Ahıska alınınca da, yukarı Kür ve Çoruk boyu birleştirilerek "Çıldır - Çıldır Eyaleti" sayılmıştır.

Atabeğler yurdunun bu sıradaki fethinde, Çoruk boyunda ancak Ardahan kalesi ve sancağı Atabeğ Keyhusrevin elinde kalmış, Şavşat kazası da her halde Keyhusreve bağlı bulunmuştur. Ahıska (Altunkale-Kobluyan, Hirtis, Ahılkelek ve Azgur bölgeleriyle) ve Acara'da Çıldır Atabeğleri inin birerkolu hakim olmuştur. 1553-58 yıllarında Erzurum beğlerbeğisi Çerkes

İskender Paşa, Atabeğlerin Çoruk boyunda kalan yerlerine ılgar ederek, Ardahan kalesini ve buradaki adlım hazinayı ele geçirip, Atabeğ Keyhusrevi kaçırarak Şah Tahmasba sığındırması; bu sıralarda Şavşat taki Atabeğ müslüman olacak yarı mustakil kalıp, kazası doğrudan doğruya Erzuruma bağlanmıştır, (Kühühlahbâr: Nuruosmaniye küt. 4350 sayıdaki « Nusretname » 22 - 24 yap.). Çağımıza değin gelen Ahıska, Şavşat, Artivin, Yusufeli ve Olu bölgelerindeki Atabeyoğullarının - ki Azarbaycandaki ünlü Atabeylerin XII. yüz yılda buralara hâkim olan kolundan geldiler -, 1576 yılında adı geçen Şavşattaki Ahmet Beğ ve Keyhusrevin Dedesimet (Dedesimdeti) Hatundan doğan ve 1578 de müslüman olan çocukları gibi yeniden müslüman olarak Osmanlılara tâbi kalanların torunları olduğu şüphesizdir.

Ardahan kalesinin batı yüzündeki duvarda bulunan bir taş yazıtta, bu kalenin Kanunî Sultan Süleyman adına H. 963 (1555) yılı şevvalinde yapıldığı yazılıdır. «Müşaatüssalâtin» (1620) deki 1557 sıralarında Sadriâzam ağzından Amasyadan Şah Tasmabın vükelâsına yazılan bir mektupta «Ve (Ahıskanın batisında ve Şavşatın kuzayında şimdiki Kobluyan bölgesinde bulunan) Altunkalenin bu canibe tesliminde ihmal olunmaya»; cümlesinden ve yine bu eserdeki (625-626 sh.) Kanuninin «Kars kalesine müteallik bazı hususa dair Şah Tahmasb'a» gönderdiği mektupta, Akşehir (Ahılkelek) deki Gürcü Atabeği Viradzenin «Ardahan vilâyetine teveccühle taaddi eylediği meşhur ve mezkûrdur. Ve kablessulh (Amasya barışından önce) defaatle huddamı vâlâ makamımdan bazıya sancak tarikiyle

sadaka olunup ve ana tabi nice karâ ve mezari dahili defteri humayun olmağın...» denilişinden anlaşıldığına göre, Kanunî çağında, Kağızman, Zarşat ve daha sonraları aşağı Pasin bölgeleriyle birlikte Kars ve Arpaçayı kaynağındaki Akbaba nahiyesi, Çıldır gölü çevresiyle Oltuyu da içerisine alan Ardahan, Erzurum vilâyetinden ayrı sayılarak, ilkin birer müstakil sancak ve sonraları da vilâyet olmuştur.

Karsın bugünkü Poskov kazası bölgesi (Cilvana ve merkez nahiyesi) ise, 1578 de Lâlâ Mustafa Paşa başbuğluğundaki ordumuzca ve Ardahan beği Abdurrahman beğin yardımıyla «Ahıska, Ahılkelek ve Hirtis» bölgeleriyle birlikte Atabeğlerden alınıp Türkiyeye katılmıştır. Tuzluca ile İğdir kazalarına gelince, bunlar da Ferhat Paşa başbuğluğundaki ordumuzca İravanla birlikte H. 990 (1582) yılında Türkiyeye katılmıştır. Yukarıdaki kaynak haberlerine ve belgelere göre dünkü ve bugünkü Erzurum ile Kars eli bölgeleri, 1510 dan başlayarak 73 yıl içerisinde şu yıllarda Türkiyeye katılmıştır. 1509-1510-1514 te İspir Bayburt; 1534 te Aşkale, Erzurum, Hınıs, Pasinler. Karayazı (Avnik); Sarıkamış, Kağızman, Kars, Göle Ardahan, Oltu, Çıldır, Arpaçayının Zarşat bölgesi, Akbaba; 1536-37, 1548 de Yusufeli, Artvin, Tortum, Penek (Oltunun Kosur nahiyesi); 1578 de Poshuv kazası; 1582 de Sürmeli çukurundaki Tuzluca (Kulp) ve İğdir ile Arpaçayının Başgedikler, Kızılçakçak ve Karsın Diğor nahiyeleri.

M. F. Kızıroğlu

La Bruyere ve (Karakterler)⁽¹⁾

On yedinci asrın ikinci yarısında az ve fakat kendisine yeni bir edebî devrin mübeşşiri olmak sıfatını kazandıracak kadar özlü eserler meydana getiren La Bruyere Parisli bir burjuvanın çocuğudur. 1645 de doğmuştur.

Hukuk tahsilini yaptıktan sonra, hemen hemen kırk yaşına kadar yegâne işi okumak ve muhitini tetkik etmek oldu. Ömrünün bir kısmını dostu Bosset'in tavassutu ile "Grand Conde", nin torunu "Duc de Bourbon", nin mürebbiliğini yapmakla geçirdi. Dük biraz şımarık ve etrafını küçük gören bir tabiatı idi. La Bruyere bu memuriyetinin devamı müddetinde kendileriyle temas imkânını bulduğu saraylılar hakkında hiç iyi intiba sahibi olmadı. Asil ruhuna, saygı gösterilmesi lâzım gelen kültürüne rağmen, "büyük" denilen kimselerin onu ve onun gibi olanları daima küçük görmeleri kalbini incitiyordu.

La Bruyere gör-

(1) "La Caractere", adlı eseri.

düğü haller karşısında yalnız seyirci kalmıyordu. Onları inceden inceye tedkik ediyor, illetlerini arıyor ve bu gün onun şöhretini tesbit eden maksimler halinde prensipler yaratıyordu. Müşahedelerini muntazam bir sîsile halin-

Yeşile Seyahat

Gök yeşil, yer yeşil; köyden köye, yoldan yola gidiyordum. Birden gök sarardı, yer karardı; bulutlar... Başı boş çobansız gezen bulutlar. Bir tepede ağlar-ken gönüllerde türkü oldular. İçten gelen bilinmez bir kasırgayla bozarak mesafeler, karanlıklar, engeller aşarak sonsuzluğa daldım: her taraf gönlüm gibi karanlık;

Cok geçmedi; periler beni selâmlarken ellerinde birer yıldız gördüm. Başımı kaldırdım; korkuyordum. Ruhları kadar temiz beyazlara bürünmüş o meleklerin elindeki tacın düşürülmesinden, boynuma bir halka geçip şeytan gururu taşımaktan korkuyordum.

Tacım, tahtım dedim; o benden uzak mı?

Onu görüyorum. Gölüyordu.

O bana güneşim derken karanlıklar yarılmış, gök yeşil, yer yeşil, bülbüller şakıyordu.

Gündüz AKMAN

de değil, adeta not defterine birer hatıra kaydeder şekilde yazıyordu. Yirmi yıl süren bu sessiz çalışma, artık ondan eser beklemem ümidini kaybeden kimselere büyük bir sürpriz olan «Karakterler» adlı şaheseri verdi. Aristote'nin yolcusu, «Allah gibi konuşuyor» manasına gelen bir mahlâsın sahibi olan Theophraste'in «Karakterleri» nin ilâveli bir tercümesi halinde bulunan La Bruyere'in eserinin ilk tabii, 1888 de çıktı. Daha ziyade maksimler halinde idi. Bugün san'atkar bir fırçanın bir jestini bile canlandıramayacağı tipleri kelimelele yaratan portreleri daha sonraki tabirlerde yer aldılar.

Bu gün tamamen La Bruyer'in

malı olan «Karakterler» on altı kısımdan ibarettir. Notlar, mümkün olduğu kadar birer mevzu altında toplanmıştır. Fakat bunların onbeşi, on altıncı kısım için bir başlangıçtır. Her kısımda maksimler ve portreler vardır.

Portreler cemiyetten zivade onu teşkil eden fertlere aittir. Muharrir bu işlemlerle biraz da cemiyeti islâh etmek için işe fertlerden başlamak lâzım geldiğini iddia eder gibidir.

Portreler, her sınıftan karakteristik birer misalin sözlerini, hareketlerini, ihtiraslarını canlandırır. Kelimeye can verme işi o kadar mahiranedir ki tiplere verilen isimler, Moliere'in Harpagon'u, Balzac'ın Grandet'si gibi temsil ettikleri şeyin luğatı hükmüne girmişlerdir.

La Bruyere, bu eserle çekinmeden ve fakat fazla hicve kaçmadan insanların fena taraflarını ortaya kor. Fakat bu teşhir, alay etmek, sadece gülmek için değil, bilakis onu islâh etmek içindir. Muharrir «Karakterler» inin başlangıcında şöyle der: «Bu eserle insanlardan aldığımı insanlara veriyorum.», «İnsanlar fenalık yapmaktan nefret etmedikleri için onların kabahatlarını daima yüzlerine vurmaktan çekinmemeliyiz.» ve başka bir yerinde Fransız sosyetesinden aldığı tiplerin bütün insanlara misal olabileceğini ilâve eder. Bunun için eser, asrının örf ve adetini göstermesi bakımından da kıymetlidir.

«Karakterler»i okuduktan sonra, orada gördüğümüz tiplerin bu gün bile daima örneklerine rastladığımızı hatırlarız. Meselâ budalalıklarına, yersiz kibirlere güldüğümüz Giton gibi zenginler, çekingenliklerine daima acıdığımız Phedon gibi fakirler çok kerre karşımıza çıkan tiplerdendir. Fakat onları asırlardan asırlara aksettirecek kadar kudretle resmetmek için La Bruyere'in kudretli görüşüne onun de-

hasına ihtiyaç vardır.

«Karakterler» hakkında bir fikir vermiş olmak için ondan bir iki parçanın tercümesini sunuyorum.

XI Kısımdan

(İnsan hakkında)

İrene büyük masraflar yaparak Epidaure'a gider, Esculape'yi [1] kendi mabedinde görür ve bütün müşkülleri için ondan çareler sorar. Her şeyden evvel yorgunluğundan ve bitap bir halde bulunduğundan şikâyetlenir. İlâh, bunun, yapılan uzun yolculuktan doğduğunu söyler. Akşamları istihâsız olduğunu anlatır. Esculape ona öğle yemeklerinde az yemesini tavsiye eder. İrene uykusuzluğa müptela olduğunu ilâve eder, o ise, gece olmadan yatağa girmeyi tavsiye eder.

Bu kerre de ondan niçin bu kadar ağır olduğunu ve bundan kurtulmak çaresinin ne olduğunu sorar; ilâh, öğleden evvel uykudan kalkmak ve yürümek için bazen bacakları kullanmak lâzım geldiğini söyler. Şarabın zararlı olduğunu beyan eder, tababet ilâhı ona su içmesini nasihat eder. Yemeklerini hazmedemediğinden şikâyetlenmesine mukabil de o, diyet yapmasını ileri sürer.

İrene: «Gözlerim günden güne zayıflıyor» der. Esculape ta «Gözlük kullan» der, İrene ilâve eder: Ne eski kuvvetim ne de sıhhatim var. İlâh — bu, ihtiyarlığınızın ifadesidir der. — Bu bitkinlikten kurtulmak için hiç bir çare yok mudur? — Ey İren, bunun en kestirme yolu, annenizin ve bütün ecdadınızın yaptığı gibi ölmektir. İrene haykırır: — Ey Apollonun oğlu, bu nasıl nasihat ki bana veriyorsunuz? İnsanların yaydıkları ve sizi dünyada kıymetlendiren sır burada mıdır? Bana sihriğinizden nedretinizden götürececek bir şeyiniz yok mu? Öğrettiğinizin çare-

(1) Tababet ilâhı

releri bilmiyormuydum sanki? İlâh cevap verdi: Peki ama mademki biliyor -
dunuz, onlardan istifade etmek varken
bu kadar uzun yolu tepeleyip beni
aramağa ve böyle yorucu bir yolcu-
lukla ömrünüzü kısaltmaya ne lüzum
vardı?

VI Kısmıdan (SERVET H.)

Giton'un [1] teni taze, yüzü dolgun,
yanakları top top, bakışları dik ve
emin, omuzları geniş, göbeği ilerde,
yürüyüşü sert ve kararlıdır. Emniyetle
konuşur. Konuştuğu kimselere laflarını
tekrar ettirir. Kendisine bir çok söyle-
nilen şeyde az lezzet bulur. Çarşaf ka-
dar geniş bir mendil açar ve büyük
gürültü ile sümürür; tükürüğünü u-
zaklara atar, çok yüksekte aksırır;
gündüz uyur, gece uyur, hem de derin-
ce. Yanında kimler olursa olsun hor-
lamakta mahzur görmez. Sofrada ve
gezintide başkalarından daha fazla yer
işgal eder. Taydaşlarla gezdiği vakit
daima ortada bulunur. Durunca herkes
durur, yürümeye başlayınca herkes
yürür; herkes ona tabi olur; lâf keser.
Konuşanların güya sözünü düzeltir,
hiç kimse onun lâfını yarıda bırakamaz.
Ne kadar uzun konuşursa konuşsun
herkes onu dinler ve onun fikrine
iştirâk eder. Anlattığı hikâyeye inanır.
Oturduğu vakit bir koltuğa gömül-
düğünü, bacaklarını birbirinin üstüne
attığını, kaşlarını çatıldığını, hiç bir
kimseyi görmemek için şapkasını göz-
lerinin üstüne indirdiğini yahut onu
kaldırarak cür'et ve gururla alnını
açıldığını görürsünüz. Daima neşelidir.
Kahkahalarla güler, sabırsız, mağrur,
hiddetli, çapkın, siyasî, zamanı alâka-
kadar eden işler üzerinde [esrarlıdır].
kendi kendisini kabiliyetli ve akıllı
zanneder: O zengindir.

(1) Giton okunur.

II Kısmıdan

(Şahsi Liyakat)

Sahte büyüklükte yabanilik ve man-
tiksizlik vardır. Bu yapmacık hareket-
cılığını idrâk ettiği için saklı kalma-
yı tercih eder, hiç olmazsa yüzünü
cepheden göstermek istemez. Kendisi-
ni ancak başkalarına saydırmak ve ne
olduğunu belli etmemek için meydana
kor ki bu tam bir küçüklüktür. Haki-
kî büyüklük, serbest, yumuşak, samimî
ve halk seviyesinde olmaktır. İnsan
ona dokunabilir, onu elile yokliabilir,
O yakından görülmekle kendisinden
bir şey kaybetmez. Artık herkes onu
tanır ve herkes takdir eder. Kendi-
sinden aşağı olanların, önünde bile
saygı ile eğilir ve zorluk çekmeksizin
tekrar tabii haline dönebilir, çok defa-
lar kendisini unuttur ve nefisini ihmalde
mahzur görmez. Menfaatlarından uzak
kalır ve fakat daima onları kazanmak,
kıymetlendirmek iktidarındadır. Güler,
oynar, şakalaşır, fakat bunları yaparken
de vekarını muhafaza eder. İnsan ona
çekinmeden ve itidal içinde yaklaşır.
Karakteri asil ve yumuşaktır. Etrafına
hürmet ve emniyet telkin eder. İşte bu-
nun için hükümdarlar bize küçüklüğümü-
zümü hissettirmeden büyük hem de çok
büyük yük görünürler.

Fethi ÜLKÜ

Son asır Erzurum şiir ve ilim adamlarından:

Ayaklı Kütüphane

Aziz dostum Kahveci oğlu Osman Salim Turfan'a

Bir seneden fazla görmeyen gözle-
rini, — tedavi edildiği «Nümune has-
tanesinde» — 15 birinci kânun 1943
de Çarşamba günü bir daha açmamak
üzre kapayan tanınmış halk şairi
«*Tahtacı İhsan Dayı*» dan, yani pek
kullanılmayan asil adıyla: «*Narmalı
Mehmet Mevlüt İhsanî Selâmet*»
ten sonra Erzurum İrfan ve tefekkür
muhitini, bir birinden kıymetli, eşleri
gittikçe azalan üç mühim insan daha
kaybetti. «*Alafdar başının oğlu*» ya-
hut «*Gez mahalleli*» ve «*Fabrikacı*»
isimleriyle anılan «*Abdurrahim Hilmi
Sinimli*» ile «*Taze Güllü Fevzi efendi*»
denilen merkez vaizi şair *Ahmet
Fevzi Alpağut*; bu zatın «*Serabî*»
mahlesiyle vücuda getirdiği mütesav-
vifane ve âriane gazelleri henüz inti-
şar etmediğinden onun şairiyet ve ta-
savvuf tarafını en yakın dostları bile
sezememiştir. Sahasında, kuvvetli, cer-
bezeli hakikî bir halk mürebbisi olan bu
çok değerli ilim ve içtimaiyat adamı
son kaybımız, ezelden tarihçi *Abdur-
rahim Şerif Beygu* nun kıymetli şah-
siyetleri hakkında fikir ve mutalaamızı
ayrı bir yazıya bırakıyoruz.

Abdurrahim Sinimli; zekâsı, hafı-

zası ve bilhassa kimsenin baş edemedi-
ği çok kuvvetli çenesile, koca şehrin
içinde tek kalmış büyük fikir adamlar-
ındandı. İlmini takdir eden eskiler,
ona «*Ayaklı kütüphane*» yenilerde
«*Kültür Küpü*» derlerdi.

Erzurum da «*hânedan*» sayılan ileri
bir soydan gelen «*Âma Hafız oğul-
ları*» nın son evladı *Abdurrahim* (1861)
tarihinde «*Ayas Paşa*» mahallesinde
doğdu ve «*Gez mahalleli*»nde yerleşti,
«*Gez mahalleli*» bunun için dediler.

Sinimli hazmı kolay manasına geli-
yormuş. Kendine uygun buldu ve «soy
adı» olarak seçti.

«*Alahtar başı Hacı Mehmet efendi*»
oğlunu da küçük yaşta tahsile başlat-
tı. En önce - annesi tarafından dedesi
sayılan - ve güzel yazıda mahareti
olan Bakırcı imam ve hatibi hattat
«*Civelek Mehmet efendi*» den (ölümü
1895) okudu. Bir müddet sonra «*Kırk
çeşme*» civarında ilk defa açılan «*Rüş-
tiye*» ye talebe oldu. Buranın baş öğ-
retmeni eski Bağdat kadısı *Cimilli*
oğlu «*İbrahim Selâmî efendi*» ile «*Ye-
tim hoca*» denilen ve aynı okulda
«*Muallimi sani*» bulunan büyük alim
ve müderris hafız «*Mustafa Zihni e-*

efendi den (ölümü 28 Şubat 1911) çok istifade etti. Karaköse mahallesindeki **Kacıroğlu** medreseleri müderrisi **Ve-zir oğullarından** Hemşinli hacı « **Yu-suf Nâsiruddîn efendi** » nin (ölümü Şu-bat 1911) derslerine devam eyledi. (1)

Şimdi ki (Yapı Usta) okulunun ye-rinde evvelce bulunan (Sanasaryan) a-girdi. Filozof « **Melikşah** » denilen beş-altı lisan bilir ve emekli bir albay-olan Ermeni papaz'ından - dersine beş-Mecidiye vermek suretiyle - Fransız-ca öğrendi.

1300 Hicret yılında 23 yaşına bas-mıştı. İlk hocası « **Civelek efendi** » den yazı icazesi (diploma) aldı.

Ayas Paşa camii imam ve hatibi **Yekçeşm oğlu « Mehmet Sabit efendi »** (ölümü: 1893) şu tarihi vücuda

**Zehî tarz-ı nevin bir asiyab-ı nadirülemsal
Yapıldı Erzurumun haricinde hüsn-ü niyyetle
ibadillah suûbet çekti gelmekte ve gitmekte
Görülsün işleri bir vakt-ı endekte suhuletle
Alaftar başı elhacı Muhammet zade yapmıştır
Okunur namına Abdurrahim, amma semahatle
Umarım valideynile ola maksuduna nail;
Mükâfat eyleye hak anlara lütfü inâyetle
Binay-ı asiyaba dedi MURĞ-I GENÇ olur tarih
KETANCI ZADE şad olsun dü alemde saadetle**

1313

Eski klasik şark kültüründe, tarih ve folklor üzerinde, islâm irfanını teşkil eden şer'i ilimlerde derin bilgisi, çokca mahfuzatı vardı.

Arabça ve Acemceyi ana dili gi-bi konuşurdu. kendi tabirile « **Mumaresei kâmileye malikti.** » Kürtçe ve Ermenice de bilirdi.

şehri gezmeğe gelen ecnebi seyyah-lara tercümanlık ederken memleketini tanıtmak yolunda hayli iyi malûmat ve kanaatler vermiştir.

Hiç bir şeyi kendine mal etmez, il-

(1) 12 Mart 1914 de Bursada ölen eski Erzurum mebu'su şair, ilim ve siyaset adamı (hacı Mehmet Şevket efendi) bu zatın büyük oğludur.

getirdi:

**Bu hat Hilmi güher âsâ ola tahsi-nine şayan
İcazettir yeki eihak onı haşreyle-sün şadan**

1300

Abdurrahim Sinimli, memlekete hayırlı ve faydalı bir çok fahri işlerin başında bulundu. Fakat **maaşlı** olarak hiç bir devlet hizmeti **almadı**. Daima sanayi ve ticaretle uğraşır. Çiftçilik, madencilik, fabrikacılık ederdi.

Şimdi oğlu « **İsmail Sinimli** » nin idare ettiği un fabrikası, bundan tam **elli** üç sene evvel « **Gez mahallesi** » nde kuruldu. Bunu « **Ketancı** » zade hafız « **Mehmet Rüştü efendi** » nin (ölümü Mayıs 1917) tarihinden daha iyi öğreniyoruz:

mî iddialardan hoşlanmaz, hele kendinden bahsedilmesini hiç istemez, şahsını ve şahsiyetini, bütün malûmatını inkâr veya tevil derecesine varan görülme-miş bir tevazu büyüklüğü gösterirdi.

Kendisine müracaat edildiği zaman bile hicabından utanır ve - pek alâ iyi konuşan, hatta san'atlı ve hünerli sözlerle muhatabını hayran edecek kudrete malik bulunduğu halde - suç iş-lemiş gibi sıkılır, ne söyleyeceğini şaşırırdı. Tasavvufu kemale erenler gibi kendinde « **Benlik** » ten eser bırakmamıştı.

Kafası kadar kasası da kuvvetli idi.

Fakat ilmin ve faziletin dışında kalan her şeyi samimiyetle istihkar ettiğini görürdüm. Bundan dolayı « **Ahmet Mithat** ve **Ali Emiri** » merhumlar gibi o da üste başa pek ehemmiyet vermedi

Bu şifahi eserin en büyük kusuru esersizlikti. Son çağların en büyük ve eşsiz allâmesi Hacı Derviş Ağa mahalleli mübarek hocam « **İsmail Saip Sencer** » (ölümü Mart 1940) gibi nedense bu işe pek rağbet etmedi. Maamafih insaf edüp bu ferâğatın hoşâ gider tarafı olmadığını söylemiştir:

— **İşte geldik gidiyoruz; ne kârımız var, ne hayrımız! Netice toprak olmak değil mi? Yazık havaya giden bu zavallı öntre..** » derdi.

Bu sözü, bu acı itirâfını, son günlerde fazlaca tekrar eder olmuştu.

Memleketine çok bağlı olan **Abdurrahim Sinimli**'nin Erzurum tarihine dair geniş malûmat ve hatıratı herkesi hayrette bırakmıştır. « **Folklor** » un en kuvvetli şubesi olan yerli dildeki lehce ve şive ihtilâflarile darbı meseller ve meşhur sözlerden alınız da genç neslin tamamen yabancı kaldığı eski âdet ve ananelerimize, o hiç unutmadığı memleket hatıralarına, yurdun bağrından yetişmiş bir çok kıymetli meşahirin bu gün için pek kıymetli olan hal tercümelerine ve Erzurum toprağına müteallik ne sorsanız o size hiç yanılmayan hafızasıyle bol bol malûmat verir, saatlerce günlerce bu ihtiyar, yaşlı fakat çağından beklenilme-yecek derecede heyecanlı, tarihi zevkle, lezzette dinlemeğe doyamazdınız.

Tarih malzemesinin hiç yalanlanmayan ve ölümsüz unsurlarını teşkil eden mezar kitabelerini bir mütehâssıs kadar iyi bilirdi; bunların yıllardan beri kaybolmuş, parçalanmış olanlarını da ezber okurdu. Hadiseleri, vakaları bil-hassa istilâ felâketinde ibret ve dehşet veren sahneleri, tarih olmuş kafasın -

dan birer birer çıkarır. **Kitapta yerini** ve senedini göstererek vesikalandırır, « **Geçmiş** » e dil verip konuştururdu.

Geçen sene bu aylarda « **Türk tarih kurumu** » ve « **Erzurum Halkevi** » namına şehrin tarih ve edebiyat mahsulleri üzerinde araştırmalar yapıyordum. Görüştüğüm ilim adamları arasında **Abdurrahim Sinimli**, belki en yaşlısı idi. Fakat hiç bir şey kaybetmemiş bulunan zengin hafızasından, o çok tatlı fıkralar, lâtif uslûbiyle bütün bir maziye bül-bül eden bu konuşan kitaptan edindiğim faydaları sıralayamam. Hatırıma gelenlerden, mesela;

Mâruf bir âlim, şair ve hattat olan « **Nakiybül-Eşrâf** » kaymakamı, Ahmediye müderrisi, mesnevihan « **Seyyit Abdurrazak İlmî efendi** » ile (ölümü 1907 Haziran) sonradan Mekkeli Hâşîî zade « **Ali efendi** » ye (1) (ölümü 1908) damat olan büyük oğlu ve « **Mecâmi'ul-Mehâsin** » sahibi (**Seyyid Ali Rıza Efendi**) ye (ölümü 1914) keza dayıları bulunan « **Nakşibendiye** » şeyhlerinin ilerri gelenlerinden ve bu ailenin en maruf siması (**Kıdal**) zade (**Şeyh Mehmet efendi**), (ölümü 1864) « **Ta'lik** » yazıda « **Tahtacı zade** » kadar büyük şöret yapmış maruf ve hattatlardan **Alaca köylü alaftar zade (Mehmet Durak efendi)** (ölümü 1926 Haziran) şimdi yerinde yeller esen « **Hacı Ali ağa daireleri** » müderris ve « **Caferiye** » vaizi (**Müfti zade Abdullah Edip efendi**) (ölümü 1926) ve « **Bayburtlu Zihni** » nin: **Hûriyan «gönde di hacdan aldı Cennet zadesin** » dediğine göre (1273) hicret yılında hicazdan yolunu değiştirip ahirete hicret eden ve birçok hayır müesseselerinin banisi bulunan eski müfti « **Cennet zade** » nin tarihi şahsiyetine, yani asıl adile « **Karacehennem oğulları** » ailesine dair çok malûmat vermişti.

(1) Tarihçeî Erzurum sahife (129) da ispirli gösterilmesi yanlıştır.

Bu kadar meşhur ve maruf olan bu zevatin hal tercümeleri, bilhassa mesleki şahsiyetleri hakkında neye müracaat ettinse beni tatmin etmedi. Ve küflenmiş nüfus kayıtlarından, «Vakfiyename»lerden, yaşayan ihtiyarların hafızasına, parçalanmış mezar kitabelerine ve meşhur olmuş halk rivayetlerine kadar, menkul ve mevsuk her malûmatı tesbit ettiğim halde hiç biri bu zatı dinlemekten bizi müstağni edemedi.

Samimî olarak söylüyorum, ona ebediyen borçluyum. Geriye bağlı olanların hazmedemeyeceği kadar yeni fikirli, ileri kafalı idi. Erzurumda ilk şapka giyenlerden ve isabetine inandığı bu medenî dâva ve ideal üzerinde hayli heyecan sarfedip propaganda yapanlardandı. Bu yüzden onu «Tekfir» ve «İlhâd» suçile kötülüyener bile oldu. «Şeyh-ul - Ekber»den, «Vâridât» sahibi «Bedrüddîn» e ve ilâhî istiğrak sembolü «Nesîmi» ye kadar her büyük ve ileri adama mukadder olan âkibet ona da sirayet etmiş, teklik ve büyüklük verasetinden şerefli bir hisse ayrılmıştı. «Atarlar taşı elbetde dirah-tı meyvedâr üzre!» sözünün bazan da gerçekleştiğini görürdüm. Bu «Dini bütün müsliman» a lâtife olarak, biraz da tariz yollu «Gâvur hoca» diyenlere rastladım. Çünkü o hayatın hakikî sırrını anlamış, insanîyet ve medenîyetin durmadan ilerlemek ve daima yeniye doğru gitmekten ibaret olduğuna inanmıştı. Bugünkü medenîyet dünyası ve dâvası içinde yaşamak için asrın icaplarına uymaktan başka çare olmadığını, belki de hiç kalmadığını, kuvvetli ve sempatik telkinlerle yaymağı, iman ve akide olarak kabul etmişti. Zevk ve vazife edindiği yüksek gayesine ulaşmak, «tez» inde muvaffak olmak için politika işlerine de girdi, siyasî teşekküllerin başında bulundu. Bu yolda unutulmamış hayli

mücadelesi vardır.

Nükte ve sohbet canlısı idi. Eski bir itiyadın devamı olarak biraz «Mustalah» görüşürdü ve bununla maruftu. Eski kültüre ve ilmî ananeye bağlı birçok «Mir-i - Kelâm» lalela görüştü; «Enderun» dilini onun kadar zevkli ve ustalıklı bir maharetle kullanan ve zevkle dinleten ikinci bir şahsa rastlamadım. Ne güzel de tertipleri vardı; meselâ: Tek gidilen yere «Ayak yolu», «Helâ» demez «Tabiat tahavvül mekânı» derdi.

Bir gün «Vali paşası» ile arasının açıldığını anlatıyordu:

— «*Beynimizde şeker âblık oldu, âcizlerinde de, tehevür-ü-nâcârî hâsıl olmuş..*» diye hikâyeye etmeğe başlamıştı. İstîlâh perdazlığına dâir bir de fikra anlatırlar.

Kendi fabrikasından askere verilecek unların devr-ü teslim muamelesini takibeden memurla görüşüyormuş; «un mazbataları buraya geldi idi ne oldu?» diyecek yerde; ağır başlı, vakûr bir adam olduğu halde işi şakaya ve alaya vurarak; bir «Pişekâr» talakatı ve «Hacivat» tecvidi ile:

— «*Asâkir-i Mansure-i mazafferiye'nin, dakik mazbataları, makam-ı âlilerine tevdi' edilmişti; netice pezîr oldu mu?*» demiş.

Gayet tabii ve zarurî olarak şaşkına dönen muhatabından cevap alamayınca, yahut cevaba kadir olamayacağını anlayınca; hiç bozmadan:

— «Zavallı demiş galiba ağır işitiyor da..» Böyle lâtife ve tevilleri de vardı. Lezzetle dinlediğimiz tatlı ve sihirli sohbetinden her zaman müstefit olurduk. Daima faydalı, hayırlı mevzular üzerinde görüşürdü. Buna rağmen kupkuru ilimden ve malûmat furusluktan da ibaret değildi.

Son günlerde biraz çökmüş, kalbinden ve nefes darlığından şikâyet eder olmuştu. Yatakta geçirdiği mustarip

halinde bile sevimli ve neşeli idi. Sıcak döşeginden kalkar, ziyaretçisini tâ dış kapıya kadar teşyi eder; ne kadar ısrar olursa, misafirperverliğinden, insan severliğinden zerre kadar şaşmaz ve caymazdı inildikten bile konuşkan ve nüktedandı. Son derece gönülsüz ve kalenderdi. Seviye farkı gözetmez, cahil, ümmî, avam demez, kerkese iltifat ederdi. Yani gerçekten halkçı idi. «Gürcü kapısı»nda her sabah uğradığı köşebaşı manavile saatlerce görüşüp lâtife edecek kadar gönlünde tevazu iman yaşardı.

3 Mart 1944 günü ikindiden sonra, karın dize çıktığı bir günde onu «İstanbul kapısı»ndaki konağından «Küçük kiremitlik» tabyasının altındaki kendi tarlasında, - önceden hazırladığı-

ahiret evine götürürken arkasından gelen bizler, ne yazık ki yaşından da azdık. Erzurum son asır şairlerinin en yaşlısı olduğundan 6 Birinci Kânun 1943 Pazartesi gecesi Halkevindeki «*Erzurum tarih ve edebiyatına toplu bir bakış*» konulu konferansında, bu mübarek ihtiyarı tebcil ve taziz eylemiştik. Şimdi ise sonsuz ve ölümsüz bir âleme yolcu etmiş bulunuyoruz. «*Hilmi*» mahlaslı şiirlerini ve edebî hüviyetini, «*Erzurum şairleri*» ne dair uzun tetkiknamemizde ayrıca ve etraflıca inceleyeceğimiz için şimdilik «*Bayburtlu Zihni*» nin «*İmrenür*» redifli gazeline vücuda getirdiği nazire ile klâsik tarzda yazdığı bir «kita» ve «müfred» ini örnek olarak koyuyoruz.

*Bildim evsafın anın âlemde nazir imrenür
Nakd-i varın sarfeder kabil ki cana imrenür
Vasfını vessaf acayip böyle bir nazik tenin
Lâl olur, epkem kalur her dem ki vasfa imrenür.
(Hilmiyâ) gûyâ müşarîk olmak ister (Zihni) ye
Müsteban anda hacalet sadr-u cahe imrenür.*

KITA :

*Böyledir âlemde adet her zaman bir inkılâp
Gâhi hazmetmez şikemler çeker andan ıstırap
Sanî gör kudretinden vazedip bir destgâh
Durmuyup dönmekte daim çok musanna bir dolap*

MÜFRET :

*Zamanın inkılâbın halka isnat eylemek boştur.
Muhavvil, havl-i ehvâli , te'akkul eylemek hoştur..*

Cemâleddin Server Üstünbaşoğlu

Menküç ve vakfiyesi

Selçuk hükümdarı (Alp Arslan), Bizans İmparatoru (Roma Diyojen) i (Malazkert) harbinde (1071) gustos 26) yenmesile son bizans kuvvetlerini de doğuda kırmış oluyordu. (Alp Arslan) bu harpte ve bundan sonra komutanlarının aldıkları memleketlerden bazılarını onlara taksim etmeği düşündüğü zaman; (Menküç) e de Erzincan, Kemah ve Doğu Karahisarı ayırmıştı.

(Menküç), (Alp Arslan) in en kuvvetli zamanlarında beraber bulunmuş, harplerde kazanmış ve ileri gelen komutanları sırasına geçmişti. (Alp Arslan) in kendisine bahşettiği ülkeyi bir sene kadar onun adına idare etti. (1072) de (Alp Arslan) in ölümü üzerine, bu memleketlere müstakillen sahip oldu.

Erzincanı Merkez yaparak uzun yıllar ülkesi başında bulunan ve hükümetinin yaşamasını temin için eyi temeller atan (Menküç) ün hangi yılda öldüğü mâlûm değildir.

(Menküç), Selçukilere daima dost kalmış ve komşularının çoğu ile de eyi geçinmiştir. Ölümünden sonra oğlu (İshak) ve onu takiben de (Davut) yerine geçti. (Davut) tan sonra bu hükümetin başına gelen (Fahrettin Behramşah), (Menküç) zamanında Selçukilerle kurulmuş olan dostluğu kuvvetlendirdi. Ve kızını da (Alâattin Keyhusrev) e verdi. Bu sıralarda orta ve doğu Anadolu, Selçuk hükümdarı (Rüknettin Süleyman) in muharebeleri içinde sarsılıyordu. Bu cesur Türk hükümdarı

gürcülerle yaptığı harbe (Fahrettin Behramşah) ı da beraber götürmüş ve (Rüknettin) in ordusu bu harpte bozulunca, Erzurum Hakimi (Muğisittin Tuğrul) ile (Behramşah) Erzuruma güç kaçabilmişti. (Fahrettin Behramşah) tan sonra Menküç hükümetini idareye başlıyan (Alâattin Davut) zamanında Anadolu Selçukilerinin başında Birinci (Alâattin Keykubat) bulunuyordu. Bu Menküç hükümdarının çok zulüm yaptığı (Alâattin Keykubat) a şikâyet edilmişti. (Alâattin Keykubat), Menküç hükümetini kaldırmayı zaten kafasına yerleştirmişti. Hemen Erzincana yollandı. Bunu duyan (Alâattin Davut) İşin önünü alabilmek için Kayseri yakınlarında (Alâattin Keykubat) in yanına geldi. Fakat hiç faydası olmadı ve (Alâattin Davut) un yerine kendi oğlu (Gıyasittin Keyhusrev) i getirerek bu hükümete son vermiş oldu (1228).

**

Menküç ün türbesi Kemahta Firat kenarında ve köprü başındadır. Bu türbenin lahit kısmında bulunan Menküç ün cesedi mumyalanmıştır. Kafa taşı çürümüş, vücudun her tarafı artık dağılmaya başlamıştır. Tuğla ile yapılmış olan bu türbenin üstü sivridir. Duvarları sekiz satırlıdır. Her sathın genişliği 2,5 ve yüksekliği 6 metredir. Türbenin ibadet yarine açılan kapısının üzerinde ve 1,20 boyunda 1,24 e-ninde kırmızı taş üzerine Köfi yazı ile (*Küllü nefsin zâikatülmerti*) yazılıdır.

Bunun üstünde de Selçuk tarzı tezyinat vardır. Kapının sağ tarafındaki divarında türbeyi yapan mimara ait olmak üzere:

(*Amile Amribni İbrahimüttaberi mimar ibni Say şeyhülmeşayih Şehmüddin*) yazılıdır. Divarda da şu yazılar vardır.

*El - alim - ül - adilü
Cihanpenah-i cihangir
Sitanende-i Erzenirrum ve
Erzincan ve Kemah ve Vilâyat-i
Diyarbakir ve kılâiha ve süzende-i
ciğer-i kâfiran
Şimşirzen ve şir-i bişe-i padişahî
Ve begüzide-i ilâhî Menküçek Gazi
Revsehellahe ruha ve neverellahi
kabre ve tegammedellahe
Bigufranihilazım ve eskenehu cen-
natinnaim
Elmelikil alimu vel-adilu el-müey-
yedü
Elmansur - ül - muzaffer nasirud
dünya
Veddin zahir-ül-islam vel-müslim-
min
Mefhar-i al-i Selçuk ve Menküçek
Ebulfetih Selçukşah bin Behramşah
Bin Davud Bin İshak ve hâve
Kâne ehü Menküçek tegammedehu*

Yine içerde (*Kul hüvallahu...*) ve (*Innehu min Süleymane..*) yazılıdır. Arka tarafta da şu yazılar görülür:

Allah Muhammed Ali

(*Tacihan beşed münevver cihan başı ez melik Menküçek Gazi*)

Divarlarda okunamıyan bir kaç sikkelik yazı daha vardır. Türbenin altında bulunan bir mezar sandukasının taşında:

(Tüvüffiyet ilâ rahmetillâhi tealâ fi cemaziyelahar liseneti selâse hamsine ve seb'a mie.)

Yazılıdır. Türbede (7 Cemaziyelahar 1236) da yapılan tamiri gösterir bir yazı daha vardı. Menküçün mezarı üstünde altı metre boyunda tahtadan yapılmış bir sanduka da vardır. Mezarın bulunduğu katın tavanı iki metre kadar yerden yüksektir. Ortasında tuğladan direk bulunmaktadır.

**

Hicri (587) senesinde ve Menküçün ölümünden herhalde epeyce sonra tanzim olunmuş ve Menküç ahfadından (Şeyh Şemsettin) tarafından aslından çıkarılmış Kemahta bir vakfiye bulunmaktadır.

Bu vakfiyeyi tereümesile gelecek sayıda neşredeceğiz.

M. U

Köşedeki Beyaz Ev

Köşedeki beyaz ev.., Koruluğun biraz gerisinde idi... Şirin beyaz ev... Yel-değirmenin soluna, iki yol ağzının tam ortasına tesadüf ediyordu...

Yaz akşamları, şarka dönük pencerelerinde eriyen akşam güneşi, rüzgâr oku üzerindeki. Yıldızlı horozun arkasında kaybolurdu...

Bunu seyretmek, bana hakikaten büyük bir zevk verirdi.

Köşedeki beyaz ev...

Geceleri pancurlarının aralıklarından, elinde bir şamdanla, [beyaz gecelikli] bir kızın, yumuşak silüeti görünürdü..

Bu şirin beyaz ev...

Onsekiz yaşının, mariz hassasiyetiyle;

— Bu ev, asil bir prense ait olmalıdır... diye düşünürdüm...

Kimbilir, içerisi nasıldı?...

Onsekiz yaşım, buna da bir şekil veriverirdi;

Koridorlar, şamdanlar, bilmem kaçınıcı Lui tarzı möbleler...

Beyaz gecelikli Kız...

O zaman on sekiz yaşında idim ve «Verther'e» hnyrandım.

O zaman, şimdiki [zaman] dan, çok da farklı idi...

Köşedeki beyaz ev...

Hemen her gece, bahçe kapısı önünde, kupa arabaları sıralanır, şık insanlar, kadın ve erkekler içeri girerlerdi...

Sonra... Sonrasını düşünmeğe, ve görmeğe, çok defa vakit bulamazdım. Uyku, ağır, ve tatlı, gözkapaklarıma iner, beni, yatağıma doğru iterdi...

Abajur'u söndürür; Asma köprü, Çan kulesi neye yaptırılmamış? diye düşünür, ve uyurdum..

Bu evin içini görmek istediği, beni, onun pek yakınlarına götürüyordu... Her gidişimde, her zamankinden fazla, hiçbir şey göremeden ve öğrenmeden dönüyordum. Bir, iki defa, lâf arasında, ve kapalı bir şekilde, [Sevgilimin] bulunduğu, [Şato'ya dâir birşeyler öğrenbilmek] ümüdi ile, anneme, ve babama sordum; Sadece, gülümsediler, ve, başka hiçbir şey söylemediler...

Baharda, balkonuna uzanan sarmaşıkların çiçek açtığı, saçaklarında, kır langıçların yuva yaptığı, bu şirin, beyaz ev...

Köşedeki beyaz ev hakkında, bir gün, nihayet bi şey öğrendim...

Bir akşam [yağmurlu bir sonbahar akşamı...] yine, köşedeki beyaz ev'e davetliler geldi, arası geçmeden, üniformalı birtakım insanların, evi çevirdiklerini gördüm, sonra içeri girdiler, ve az evvel girenlerle beraber çıktılar...

Sık kadın ve erkekler, telâşlıydı...

Ertesi gün, herşeyi öğrendim...

Köşedeki beyaz ev...

Uzun kış gecelerinde, geniş ve loş salonlarında, şiirler okunduğunu, piyanoda serenadlar dinlendiğini düşündüğüm, bu şirin, beyaz ev...

Beyaz gecelikli Kız...

Hayırlı.. Bunu size söyleyemeyeceğim...

Onsekiz yaşımın adına hürmeten susuyorum. Kulağınıza iğiliyorum, kimse duymasın..

Köşedeki beyaz ev...

Meğer bir kumahane imiş!...

Afif Yasâri

Erzurumdan bir halk şiiri

Bu dergiye Erzurum'un şöhretli şairlerinden Sümmanî'nin henüz neşre-dilmemiş bir şiirini dercediyoruz.

Sümmanî; Narman'ın (İd) kasaba -sının (Samî Kale) köyünde (1862) de doğmuştur. Babası Kasım oğullarından Hasandır. Kendi adı da Hüseyindir.

Hayatı ilk zamanlarda çobanlıkla geçmiş, sonra seyahata çıkmış, aşkına bade içtiği sevgilisi (Gülperi) yi aramak üzere çok memleket gezmiş, nihayet (Hazreti Pir)'in dünyada görüşmek nasip etmediği sevgilisini bulamadan dönmüş, bir müddet de Kırım taraflarında gezmiş, yaşı epeyce ilerledikten sonra memleketine gelmiş, çok geçmeden ve birinci büyük harpten bir kaç ay evvel, yani 1914 başlarında köyünde ölmüştür.

Hayatına efsaneler de karıştırılmış olan Sümmanî; duyguları ince ve aşık bir şairdi. Rüyasında gördüğü (Gülperi); uzun yıllar sönmeyen aşkının ve heyecanlarının kaynağı olmuştur.

Fikir ve düşünce bakımından da emsalı arasında kuvvetli sayılabilen Sümmanî; ömrünün sonlarına doğru ve artık aşk ve menkıbe sahnelerinin perdesi kapanınca, şiirlerine hakîmâne bir eda vermek hevesine de düşmüştür.

Gönül bülbül iken gonca dalında
Öyle ah ettim ki gül parelendi
Hicran pazarında gam hayalinde
Aktı dü çeşmîmden sel parelendi

Aşkın otağına bağ kırağına
Yüz sürüp hâkına düş ayağına

Dokundu yar zülfü gül yanağına
Zevk-ü safasından tel parelendi

Güzeller şahısın sen nur-u cemal
Sendedir nezâket sendedir kemal
Dedim ifademden yazam arzuhal
Tahammül kalmadı el pareleni

Ey sakî-i yaver, hüsn-ü münevver
Ey yanağı gül ve lebleri ahmer
Ne gelmiş ne gelir böyle bir dilber
Vasfı kabil değil dil parelendi

Sümmanî destin öp koy kendi başa
İhafe kâr etmez ciğeri taşa
Maksudu sevenler düşmüş ataşa
Dertsiz değil dertli kul parelendi.

SÜMMANÎ

II

Köroğlu destanının şark rivayetinde
ki (Bolu beyi) kolundan henüz
basılmamış iki şiir

1 — Bolu beyi hile ile köroğlunu duzağa düşürmüş ve İstanbul'a götürmek üzere kollarını bağlamış idi. Tam bu sırada Bolu beyi hakkında Köroğlunun ağzından naklolunan aşağıda ki şiir; halk edebiyatımızda ki didaktik şiirlerin en kuvvetlilerindendir:

İnsanın necabet kendinde lâzım
Kim der ki koltakçu bazirgân olur
Züğürdün eline bir fırsat geçse
Kabardır kuyruğun aç arslan olur

Karga bülbül olmaz konya bir dala
Er odur ki erden intikam ala

Hızandan azmadır beş kuruş bula
mühür bende diyen Süleyman olur

Şu serçeğe bak şahine kin biçer
Beygirin aklından kehlânlik geçer
Lâkin kavgâ görse daltaban kaçar
Selâmeti bulsa kahroman olur.

Koroğlu der kurtulursam bu bentten
Rüstem aciz kalır dünya fendinden
Bir keçi selâmet kurtulsa kurttan
Bakar buynuzuna gergedan olur.

2 — Yine (Bolu beyi) kolunda; Kı-
rım Hanlarından Şahin Girâyın toru-
nu diye rivayet olunan bir (İsa Balı)
vardır. (İsa Balı) ağzından naklolunan
aşağıki şiiri de halk edebiyatımızda ki
hâması şiirlerin en canlılarından biri
olmak üzere ahyozuz:

Aziziye

**Solmuştu şehitlerin bahçesindeki güller,
Susmuştu birer birer öten şakrak bülbüller!**

**Aziziye eteğin uzanmış ufka kadar;
Kızıl çiçeklerinde ağlıyor sanki bahar.
Yemyeşil kucağına düşmanlar doldu, niye
Sen benimsin, sen benim düşmanlarım duysunlar,
Kanımla suladığım heybetli Aziziye..**

**Ak saçlı ninelerim almış balta, biçmişti
Bu hatraya şahit (Palandöken), (Top) dağı..
Kurtuluş savaşına en şanlı, sayfa diye:
Genç, ihtiyar, kadın, dul yaşattılar ocağı..
Gönlümüzde yeraldın kudretli Aziziye..**

**Boşandı bu yaylıdan yaylanın arslanları,
Coştukça, coşuyordu vatanın kurbanları;
Koşuyor, koşuyordu öldürmeye, ölmeye;
İndirilen her satır saçtıyordu kanları..
Esen kal, ey onlara tärbedar Aziziye.**

**Güldü ağlayan ecdat, öttü susan bülbüller;
Binbir renke bezendi vaktiyle solan güller!..**

Bu gün bir koçak isterim
Gitsem gele benim ile
Ölse öldüğüm yerlerde
Kalsam kala benim ile

Alıcı beyler alıcı
At binüp düşmüş koğucu
Düşmana eğri kılıncı
Çalsam çala benim ile

İsa Balım der beylere
Aklım uğradı zayıllara
Aç kurt gibi alaylara
Dalsam dala benim ile

İSA BALI

Yusuf ÖZEN

25-10-944 de Parti Vilâyet kongresinde okunan Halkevimiz iki senelik çalışma raporu

1942 Senesi Birinci Kûnunun 17
sinde toplanan Parti Vilâyet Kongre-
sinden sonra seçilen idare hey'etimizin
ve, Dil-Edebiyat, Güzel sanatlar, Tem-
sil, Spor, Sosyal yardım, Halk dersha-
neleri ve kurslar, Köycülük. Kütüpha-
ne ve Yayın, Tarih - Müzeden ibaret
olmak üzere teşekkül etmiş bulunan
dokuz kolumuzda çalışan Halkevili ar-
kadaşlarımızın 1944 Birinci teşrin 25 ne
kadar olan çalışmaları hakkında İdare
Hey'etimizin raporu aşağıda arz olunur:

1 — Dil — Edebiyat :

Bu şubenin komitesi konferanslar
tertibiyle meşgul olmuş ve Tarihe, Ar-
keolojiye, Ziraata, Sıhhata, Güzel Sa-
natlara, Edebiyata, ve edebî şahsiyet-
lere, Büyük inkılâbımıza, Halk terbiye-
sine ait olmak üzere (51) Konferans
ve söylev verdirmiştir.

Güzel söz söylemek ve yazmak için
de tertip ettiği müsabakada kazanan-
lara mükâfat olarak kitaplar vermiştir.

(Erzurum Halkevi Dergisi) adıyla
çıkarmakta olan dergimizin yazı işlerini
idare etmektedir. Erzurumun Kaza ve
Köylerindeki Halk Şairlerini Halk tür-
külerini tesbit etmiş ve zaman zaman
Halkevi sahnesinde göstermiştir.

Millî bayramlar, Törenler ve Bü-
yükleri anma günleri için çalışmış,
programlar hazırlamıştır.

Erzurumda bulunan Öğretmenleri
mize de meslekî konferanslar verdir-
miştir.

2 — Güzel Sanatlar :

Halkevimizde mevcut Bar ekibini
çalıştırmış, bu oyunları gençlere de
öğretmiş, diğer Millî oyunların ihya-
sına çalışarak müsamerelerde oynatmış,
Millî oyunlar ve türküler geceleri ter-
tip etmiştir.

Şehirde, Kazalarda ve Köylerde gü-
zel seslilerden ve Millî oyunları iyi
bilenlerden bulduklarının bazılarını da-
vet ederek haftada bir defa yapılmış
olan (Halk geceleri) nde Halkevi sah-
nesinde göstermiştir.

1943 Şubatında Öğretmen Saadet
Güzel derenin idaresinde bir nakış kur-
su açmış ve bu kurs üç ay devam et-
miştir.

1943 te Öğretmen Sabahattin Oy
ve Mustafa Atar idarelerinde Keman,
Tarık Ronanın idaresinde Piyano, Ze-
ki İrmağın idaresinde Mandolin ders-
lerine başlanmış ve bu derslere kız ve
erkek olmak üzere (53) talebe devam
etmiştir.

1944 Başında bir Millî musiki gu-
rubu teşkil etmiş olup, bu gurup Halk
gecelerinde ve müsamerelerde Millî o-
yunlara iştirak etmekte ve Halk tür-
külerini çalmaktadır.

1944 İkinci Kânundan itibaren (Aile
toplantıları) na başlamış ve (14) Aile
toplantısı yapmıştır.

Temsil şubesi tarafından hazırlanan
piyeslerin temsiliinde ve sahnenin ter-
tibinde, Cumhuriyet balolarının tertip

ve idaresinde çalışmıştır.

1944 Mayıs'ında; Kadın ve Erkek karışık olmak üzere Millî oyunları oynayan bir gurup teşkil etmiştir.

3 — Temsil :

Temsil Kolumuz da bu müddet içinde (22) Piyas temsil etmiştir.

Halk gecelerinde, Aile toplantılarında, Millî oyunlar gecelerinde Güzel sanatlar kolumuzla birlikte çalışmış ve onbeş günde bir okullar arasında ve Halkevi salonunda yapılmakta olan Talebe velileri toplantıları ve müsamerelerinin idaresinde bulunmuş. Genel Sekreterlikten gönderilen Filmlerin gösterilmesini temin etmiş ve 13 defa Kukla, 8 defa da Karagöz göstermiş, epeyce dekor ve elbise yaptırmıştır.

4 — Spor :

Mevcut yüz kadar kayacı Spor şubesi kayacılarına dağıtarak muntazam çalışmalar yaptırmış ve 1943 şubatı sonunda Erzurum'da yapılan Türkiye Kayak Spor Müsabakalarına 8 kayacı iştirak ettirerek müsabakaya giren (77) Genç Kayacı arasında ileri Puanlar almıştır. Aynı senenin Şubatında bir Güreş ekibi teşkil etmiştir. Bu Ekibin hali hazırda mensupları çoğalmış ve faaliyetleri artmış olup yapılan güreşler bilhassa halk gecelerinde halkın alaka ve rağbetini çekmiştir.

Öğretmen Mehçure Sezer tarafından 1943 iptidasından beri yaz devresi hariç olmak üzere bayanlara beden terbiyesi yaptırılmıştır. Bu arada koşu çalışmalarına ehemmiyet verilmiştir.

1944 İkinci Kânunun sonuna Güreş müsabakası tertip etmiş ve 5 Martta beden terbiyesi müsamesesi yapmış, Halkevinde yapılan müsamerelerden bazılarında iştirak etmiştir.

5 — Sosyal Yardım :

1943 Şubatı iptidasında Fakirleri muayene için bir muayene hane açmış ve burada aynı senenin Mayıs sonuna

kadar (275) Hasta muayene ettirmiş ve (632) liralık ilaç vermiş ve «361» lira da Fakirlere mali yardımda bulunmuştur.

1943 Haziranı iptidasından 1944 Haziranına kadar (989) lira (45) kuruşluk ilaç verdirmiş ve «261» lira (50) kuruşluk ta naktî yardımda bulunmuş ve 1944 Haziranından Birinci Teşrin 25 e kadar da (838) lira (90) kuruşluk ilaç parası vermiş ve (296) lira naktî yardımda bulunmuştur.

Tatil müddeti müstesna olmak üzere Erzurum'da orta tahsil müesseselerine devam etmekte olan fakir talebelere de her ay muayyen miktarda naktî yardımda bulunmuştur.

Bu kol namına altı defa da paralı müsamere yapılmıştır.

Halkevimiz bütçesindeki paradan, diğer çalışma kollarına nazaran en çoğu bu kola sarfedilmiş ve elden geldiği kadar fakir hastalara ve biçarelere yardımda bulunmuştur.

6 — Halk Dershaneleri ve Kurslar :

Halk dershaneleri : 1943 Nisan sonuna kadar devam etmek üzere üç erkeklerle ve biri kadınlara olmak üzere dört halk dershanesi açılmış ve burada «60» erkek ve «35» kadın okumuş olup devre sonunda (30) erkek ve «15» kadın okur yazar vesikası almıştır.

1-11-1943 den itibaren de dördü erkeklerle ve biri kadınlara olmak üzere beş halk dershanesi açılmıştır. Bu dershanelere «203» erkek ve «32» kadın okumuş olup devre sonunda «63» erkek ve «17» kadın okur yazar vesikası almıştır.

Kurslar : 1943 devresinde A ve B şubelerini ihtiva etmek üzere iki Fransızca ve Bir İngilizce kursu açılmış ve devre sonunda Fransızca kursunda «23» ve İngilizce kursunda «22» talebenin imtihanı yapılmıştır.

1944 Devresinde de yine iki Fran-

sızca ve bir İngilizce kursu açılmış olup bunlardan Fransızca kursunda (89) ve İngilizce kursunda (35) talebe okumuştur. Fakir talebelerin gece çalışmaları için Halkevinde bir mutalaahane açılmıştır.

7 — Köycülük :

Sihhat ve içtimaî muavenet Vekâletinden ve Erzurum Sihhat Müdürlüğünden geçen sene ve bu sene getirdiği üç bin kadar sihhî broşürü köylere ve Vilâyetin halkevlerine ve odalarına dağıtmıştır.

Halkevinde mevcut iki tezgâhi kurdurarak altı köylü kıza dokuma öğretmiştir. Bu çocukların yaşelerini, fakir talebeleri himaye heyetinden temin etti ve halkevi sosyal yardım şubesinden iskarpin ve önlüklerini yaptırdı.

21-9-1943 ten itibaren her hafta «Halk gecesi» yapmaya başladı. Bu gecelerde pehlivan güreşleri ve halk temsilcileri yapılmış ve faydalı olacak konferanslar verilmiş. millî oyunlar oynanmış, millî türküler söylenmiştir.

Köy muhtarları toplantısı da yapılmış ve köylerimizin durumu üzerinde görüşülerek sihhî ve ziraî tavsiyelerde bulunulmuştur.

8 — Kütüphane ve Yayın :

Halkevi binası dahilinde ayrıca bir gazete ve Dergi okuma salonu açtı, 10 Temmuz 1943 de Halkevi dahilinde üçüncü kitap sergisini açarak burada 1942 Temmuzundan 1943 Temmuzuna kadar gelen 1301 kitabı teşhir etmiş, 24 Temmuz 1944 de de dördüncü kitap sergisini açarak burada bir sene zarfında gelen «856» kitabı teşhir etmiştir.

«Erzurum Halkevi Dergisi» adında çıkmakta olan dergimizin yazı ve yayın işlerinde de çalışmıştır.

Halk gecelerinin programını hazırlıyarak tatbikî işleriyle de meşgul olmuştur.

Kütüphanemize 17 Birinci Kânun 1942 den 25 Birinci Teşrin 944 e kadar gelen kitap adedi (2037) olup bu müddet zarfındaki kitap okuyucusu (44339), gazete ve dergi okuyucusu da «46726» dirki vasatî olarak güne «75» kitap ve «90» gazete ve dergi okuyan isabet etmiştir. Hali hazırda kütüphanemizde (6724) kitap ve nev'i itibariyle de «96» dergi bulunmaktadır.

9 — Tarih Müze :

1944 senesi başında Erzurum'da bulunabilen Türk eserlerinden bir müze açılmış, eski kostumlerden, kitabelerden, yazılardan ve tekke eşyalarından ve Garaz hafriyatından çıkan eşyalarından örnekler konulmuş, Erzurum'daki tarihî eserlerin fotoğrafları ve Millî Mücadele yıllarına ait Atatürk'ün muhabere evrakından bir kısmının asılları bir kısmının da fotoğrafları bu müzeye konulmuştur.

Dokuz kolumuzun yukarıda arz edilen çalışmalarıyla diğer muhtelif ve müteferrik çalışmaları; senelik bütçelerimizle ve bir de yapılan yardım ve teberrulerle temin edilmiştir ki, Bu teberruler de; Genel Sekreterlikten (1500) lira Erzurum Belediyesinden «500» lira Erzurum Yardım sevenler Cemiyetinden «500» lira, Erzurum Kızılay Merkezinden «250» lira ile, Erzurum Mebusu Sayın Aziz Akyürek tarafından kitap alınmak üzere «50» lira ve Sayın Cemil Güneş tarafından da «25» liradirki; Halkevimize teberrulerde bulunan bu müesseselerle hayir sever muhterem zevata huzurunuzda teşekkür etmeyi de vazife biliriz.

Bu devre zarfındaki varidat ve mesarifatımızla hesabi kat'i cetvelleri de seçeceğimiz hesap hey'eti tarafından tetkik edilmek üzere yüksek huzurunuzda sunulmuştur.

Yapılan Törenler :

21 Şubat 1943 ve 20 Şubat 1944 : Halkevlerinin On birinci ve On ikinci yıldönümleri.

12 Mart 1943 ve 1944 : Erzurum'un kurtuluşu.

1 Nisan 1943 ve 1944 : İkinci İnönü Zaferi.

9 Nisan 1943 ve 1944 : Mimar Sinan İhtifali :

22, 23 Nisan 1943 ve 1944: Ulusal Eğemenlik ve çocuk bayramı.

15 Mayıs 1943 ve 1944: Tayyare ihtifalına iştirak.

8 Haziran 1943 ve 1944: Altıncı parti kurultayının açılış nutku dinletildi,

3 Temmuz 1943 ve 1944: Atatürkün Erzuruma gelişi ve Aziziye şehitleri ihtifali,

18 Temmuz 1943: Millî Şefimizin Erzurumu ilk teşrifleri,

21 Temmuz 1943: Montro muahedesi.

24 Temmuz 1943: Lozan zaferi,

24 Temmuz 1944: Lozan ve Montro günü,

30 Ağustos 1943 ve 1944: Büyük zafer bayramı,

26 Fylül 1923 ve 1944: Dil bayramı,

28,29 Birinci teşrin 1943: Cumhuriyetimizin yirminci yıl dönümü,

10 İkinci teşrin 1943: Atatürkün ölümünün yıldönümü,

2 Birinci Kânun 1943: Namık Kemal ölümünün yıldönümü,

Aile Toplantıları:

Güzel sanatlar komitesi tarafından 16/11/1943 de yapılmış başlanan aile toplantıları yaz başlangıcına kadar 14 defa yapılmıştır. Bu toplantılarda Caz ve Danstan başka Millî oyunlar oynanmış Salon eğlenceleri ve bazı salon komedileri tertip edilmiştir.

Talebe velileri toplantısı ve okullar müsamereleri

Üç seneden beri her ders senesi başında yapılan talebe velileri toplantısı ve okullar müsamereleri her okula sene-

de bir defa sıra gelmek şartıyla Halkevinde yapılmıştır.

Erzurumda bulunan bilumun ilk ve orta dereceli okulların vermekte oldukları müsamereler 15 günde bir cumartesi günleri saat 17 den 19 za kadar devam etmiştir.

Dışardan Halkevi salonunda yapılan Müsamereler, ziyafetler, balolar:

Hava kurumu, yardım sevenler, Kızılay ve postahane birer, Lise ve öğretmen okulu ikişer, Silah fabrikası altı defa Halkevi salonunda müsamere vermişlerdir.

Çocuk Esirgeme kurumu 23 Nisan 1943 deki çocuk bayramında Halkevi salonunda 100 çocuğa çay ziyafeti vermiş ve ikinci kânun 1944 yıl başı gecesinde bir balo tertip etmiştir.

Cumhuriyetin yirminci yıldönümü şerefine Erzurum Vilâyeti tarafından Halkevi salonunda Balo verilmiştir.

Erzurumu sereflendiren Büyüklerimiz şerefine Erzurum Belediyesi tarafından muhtelif ziyafetler verilmiş isede bunlar içinde bilhassa en mutena olmak üzere Reiscumhurumuz şerefine Erzurum Belediyesi tarafından ziyafet verilmiş ve Halkevi tarafından Millî oyunlar oynattırılmıştır.

Millî Şefimiz bu son teşriflerinde ve 27-9-1944 de Halkevimizden Heparlörle Erzurum Halkına Tarihi hitabelerini irat buyurmuşlardır ki, Bu Aziz hatırayı burada anmakla en Büyük Şerefi duymaktayız.

Huzurunuzda iki senelik çalışmalarımızı anlatmaya son verirken; Ebedî Şefimizle Millî Şefimizin Yüksek irşatlarına ve Partimizin ana prensiplerine uygun olarak; Millî şuuru, Millî iman kuvvetlendirmeyi ve Millî Kültürü ihyayı ehemmiyetle göz önünde tutan Halkevimizin; Büyüklerimizden ve Halkımızdan gördüğü alaka ve muzaharete candan teşekkürlerini arz ederiz.

Saat ve gün üzerinden tertiplenmiş olan çalışma programımızı bu işlerle ilgili arkadaşlarımızı haberdar etmek için dergimizle de aşağıda neşrediyoruz :

I — Halkdershaneleri :

Kadınlara :	I İsmet Paşa ilkokulunda)	Haftada Üç gün saat 15,30
	I Veysiefendi =)	16,30
) Pazartesi, Çarşamba, Cuma
		2

Erkeklerle :	I Veysiefendi =)	Haftada Üç saat :
	2 Palandöken =)	19 - 20,30
	3 AliRavi =)	Pazartesi, Çarşamba,Cuma
) günü akşamları
		8

2 — Kurslar :

Fransızca Kursu 2	Halkevinde Pazartesi, Sali, Perşembe, Cuma)
İngilizce = I	— Pazartesi, Cuma)
Resim = I	— Çarşamba, Cumartesi) Saat
Keman = 2	— Sali, Cuma) 16,30
Mandolin = I	— Perşembe, Cumartesi) 17,30
Piyano = I	— Sali, Cuma)
	8)

3 — Öğretmenlere Kurs : I Halkevinde: Resim ve İş
— — I — Beden tearbiyesi ve Millî oyunlar
— — I — Musiki ve Millî Türküler ve marşlar
(Çarşamba günleri Saat 13,30 - 17,30)

Geceler :

- 1 — Haftada bir Halk gecesi : Pazar günü akşamları
- 2 — On beş günde bir aile toplantısı : Cumartesi günü akşamları
- 3 — On beş günde bir Talebe Velileri Müsameresi — — —
- 4 — On beş günde bir Konferans
- 5 — Ayda bir Müsamere
- 6 — Ayda bir Spor gecesi

Diğer çalışmalar :

- 1 — Haftada dört defa fakirleri muayene : Pazartesi, Çarşamba, Cuma Cumartesi
- 2 — Haftada Üç gün Güreş ve Boks çalışmaları : Pazar,Cuma,Çarşamba
- 3 — Haftada İkişer gün Bayanların ve Bayların grup jimastığı: : Pazartesi, Perşembe, Sali, Cuma
- 4 — Haftada İki gün Millî Müzik çalışmaları : Çarşamba, Cumartesi.

Haberler

Kitap sergimiz:

24 Temmuz Lozan günü Halkevimizde dördüncü kitap sergimiz açılmış ve bir hafta devam etmiştir. Bu sergide bu sene Halkevimize gelen (856) kitap teşhir edilmiştir. Bu münasebetle şunu da kaydedelim ki, 334 umumî eserlere, 244 felsefeye, 188 dine, 971 sosyolojiye, 256 dile, 363 nazari ilimlere, 741 tatbiki ilimlere, 165 güzel sanatlara, 2268 edebiyata, 1056 tarih ve coğrafyaya ait olmak üzere kütüphanemizde (6406) kitap ile (656) dergi bulunmaktadır. Bir sene zarfındaki okuyucu adedi (24640) olup beher güne (105) kitap ve (112) gazete okuyucusu isabet etmektedir.

İlk okullara yardım komitesi:

Gerek ilk okullarda fazla talebe okutarak fakirlerine yardımda bulunmak ve gerek okuyup yazma bilmeyenler içinde imkânın yettiği derecede çok vatandaşa okuyup yazma öğretebilmek için tedbirler alınmak üzere, Erzurum Valisi sayın Halûk Nihat Pepeyinin reisliği altında 21-10-1944 de Erzurumda mevcut hayır kurumları başkanlarıyla bazı maarifçilerden mürekkep Halkevinde bir toplantı yapılmış ve bu toplantı da (Merkez ilk okullarına yardım komitesi) adile bir komite teşkil edilmiştir.

Bu komitenin reisliğine; Maarif Müşaviri ve Halkevi Reisi Murat Uraz, ikinci reisliğine de Maarif Müdürü Muhlis Sivrioğlu, âzalıklarına İlk Öğ-

retim Müfettişi Ahmet Yeşiloğlu, İnönü ilk okulu Başöğretmeni Fikri Saygın, Gazi ilkokulu Başöğretmeni Servet Erem, İnönü ilkokulu öğretmenlerinden Kâmi Erverdi seçilmişlerdir:

Komiteye bu toplantıda bulunan hayır kurumları tarafından nakdi ve aynı yardımlar temin edilmiş ve bilhassa Erzurum (Kültür Kurumu) tarafından (10,000) liralık bir yardımda bulunulmuştur.

Yardım Komitesi geçen bir buçuk ay içinde:

İlkokullara fazla talebe kaydedilmekte olduğundan sıra temin ve tedarikine bir yardım olmak üzere, (1000) lira sarf ile (200) talebe sırası ve muhtelif ilkokullardaki fakir talebelere (700) çift iskarpin, (600) kat erkek elbisesi, (1500) takım iç çamaşırı ve (200) kız çocuğa önlük yaptırmış ve Halkevi ile Maarif idaresi tarafından açılmış bulunan halk dersanelerine (1000) defter ve (1000) adet kalem ile [50] kutu tebeşir almıştır.

C. H. P. Vilâyet kongresi:

Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet kongresi 25 Birinci Teşrin 1944 de Halkevi salonunda toplanmış ve sayın Erzurum Mebuslarımızın da iştirak ettikleri bu gongrede Parti Müfettişi Sayın Sedat Çomralı reisliğe seçilerek; Parti ve Halkevlerinin durumlarına temas eden değerli nutuklarını söyledikten sonra Vilâyet İdare Heyetinin ve bunu

takiben de Halkevinin iki yıllık çalışma raporu okunmuş, dilekler üzerinde durulmuş ve seçilen heyetler hesabata tetkik ettikten sonra Vilâyet İdare Heyeti seçimi yapılmıştır.

Halkevimizdeki yeni seçimler:

Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet kongresi ile İdare Heyeti seçiminden sonra Halkevimizde de çalışma kollarında seçimler yapılarak komite üyeliklerine ve komiteler de kendi aralarında Başkanlıklarına aşağıdaki arkadaşları seçmişler ve bunun neticesi olarak Halkevi İdare Heyeti de şöyle teşekkül etmiştir:

Halkevi Reisi: Murat Uraz. Üyeler Sitki Dursunoğlu, Reşat Budak, İzzet Emek, Bahattin Örnekol, İbrahim Budak, Muhlis Sivrioğlu, Ahmet Yeşiloğlu, Salim Turfan, Ali Oğuzman,

Halk dersaneleri ve kurslar:

Halkevimiz bu sene fazla halk dersanesi ve kurs açmağı ve bunlarda mümkün olduğu kadar çok vatandaş okutabilmeği en önemli iş olarak ele almış ve şehrin muhtelif yerlerinde bulunan ilkokullarda altısı erkeklerle ve ikisi kadınlara mahsus olmak üzere sekiz halk dersanesi açmıştır. Ayrıca Halkevi binasında da iki Fransızca ve bir İngilizce kursu ile bir resim, bir keman ve bir de piyano dersane açarak derslere başlanmıştır.

Halkevimiz ilkokullarda açtığı bu halk dersanelerinin tenvir ve teshinleri için ihtiyaç görülen gaz ile kömürü de temin ve okullara tevzi etmiştir.

Törenler, İhtifaller:

1 — 30 Ağustos: Büyük zaferin yıldönümü Halkevimizde kutlanarak gece konferans verilmiş ve müsamere yapılmıştır.

2 — 26 Eylül: Dil bayramında genç muharrirlerinden Muvaffak Sami Onat, Binbaşı Nazif Ben ve Ulus gazetesi muharrirlerinden Cahit Beğenç taraflarından konferanslar verilmiştir.

3 — 29 Birinci Teşrin: Cumhuriyetin yirmi birinci yıldönümü dolayısıyla Vilâyet tarafından Halkevimizde balo verilmiş ve Halkevi binası önünde muhtelif oyunlar ve şenlikler yapılmıştır.

4 — 10 İkinci Teşrin de Ebedî Şef Atatürkün ölümünün altıncı yıldönümünde; evvelâ Halkevi reisi davetlilerden beş dakika ayakta saygı sükûtu rica etmiş, sonra Gündüz Akman Atatürk hakkındaki hikâyelerini söylemiş, onu takiben de İzzet Emek Millî Şefimizin beyan-namelerini okuduktan sonra ihtifale son verilmiştir.

Halkevi ilânları:

Halkevimizde parasız olarak hasta muayenelerine devam edilmekte ve muhtaç durumda bulunanların, reçeteleri muhteviyatı ilâçlar da temin edilmektedir. Muayene: Pazartesi, Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günleri saat 15-16 arasıdır.

Her Pazar günü akşamı Halkevimizde (Halk geceleri) yapılmaktadır. Spor ve güreş, millî oyunlar ve türkülerle, kuklaların yapıldığı ve halk konferanslarının verildiği bu gecelere sayın halkımızdan arzu edenler gelebilir.

Halkevimizde; Fransızca, İngilizce, resim, Keman ve piyano derslerine başlanmıştır. Parasız olan bu derslere devam arzusunda bulunanların vakit geçirmeden Halkevine müracaatla kayıtlarını yaptırmaları.

Halkevimizin spor salonunda devam etmekte olan güreş ve boks ile bayan ve baylara yaptırılmakta bulunan grup jimnastik çalışmalarına devam arzusunda bulunanların Halkevinde spor komitesine müracaatları.

Bu kış devresinde Halkevimizce yapılacak kayak çalışmalarında bulunmak arzu edenlerin şartlarını anlamak ve kaydolunmak üzere Halkevi spor komitesine müracaatları.

Halkevimizde : 1-1-1945 te başlayacak olan istenagrafi kursuna devam arzusunda bulunanların Halkevine müracaatla kayıtlarını yaptırmaları.

TEŞEKKÜR

Halkevimiz tarafından altısı erkeklere ve ikisi kadınlara olarak bu sene açılan halk dersanelerimize devam etmekte olan vatandaşlarımıza dağıtılmak üzere; (500) defter ve (500) kalem ile (25) kutu tebaşir veren ve Halkevimizdeki dört kadın hademeye önlük ve ayakkabı ve üç erkek hademeye de ayakkabı yaptıran (Merkez ilkokulları yardım komitesi) ne Halkevimiz candan ve samimi teşekkürlerini sunar.

ERZURUM HALKEVİ Dergisi

İki ayda bir çıkacak olan dergimizin senelik abona bedeli 150 kuruştur. İsteyenlerin Erzurum Halkevi adresesile Halkevine müracaatları.

İmtiyaz sahibi: Murat Uraz

Yazı işleri müdürü:
Fazıl Nalbandoğlu

Basıldığı matbaa:
Erzurum Vilâyet Matbaası

Halkevi Dergileri

Halkevinin adı	Derginin adı
Ankara	Ülkü
Adana	Görüşler
Afyon	Taşpınar
Amasya	Yeşilirmek
Antalya	Türk Akdeniz
Bafra	Altınyaprak
Balıkesir	Kaynak
Bursa	Uludağ
Burdur	Burdur
Artvin	Çoruh
Denizli	İnanç
Diyarbakır	Karacadağ
Elâzığ	Altın
Eminönü	Yeni Türk
Eminönü	Halk Bilgisi Haberleri
Kayseri	Erciyaş
Erzurum	Erzurum
Eskişehir	Halkevi
Giresun	Ak Su
Isparta	Ün
İzmir	Fikirler
Kars	Doğuş
Konya	Konya
Manisa	Gediz
Mersin	İçel
Merzifon	Taşan
Milâs	Yeni Milâs
Muğla	Muğla
Niğde	Akpınar
Niğde	Ülker
Niğde	Küçük Menderes
Tire	İnan
Trabzon	19 Mayıs
Samsun	Dranas
Sinop	Orta Yayla
Sivas	Bozok
Yozgat	Kara Elmas
Zonguldak	

Fiati 40 kuruştur